

500 χρόνια από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση (1517-2017)
Μία όλιστική έρμηνευτική αποτίμηση

Ἡ υἰοθέτηση τῆς Αὐτοκεφαλίας στή Δύση καὶ τὴν Ἀνατολὴ

Ἄρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ*

«Ἡ πολλαπλότητα ποὺ δὲν καταλήγει σὲ ἐνότητα εἶναι σύγχυση.
Ἡ ἐνότητα ποὺ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα εἶναι τυραννία».
[Βλάσιος Pascal, *Pensées* (604), ἐκδ. Seuil, Paris 1962, σ. 269].

Status Quaestionis

Τὸ παρὸν κείμενο πραγματεύεται τὴν υἰοθέτηση τῆς Αὐτοκεφαλίας στὴ Δύση καὶ τὴν Ἀνατολὴ σὲ μία ἐποχὴ ἀμφιταλάντευσης τῶν συλλογικῶν ταυτοτήτων κατὰ τὴ δευτέρη Εὐρωπαϊκὴ χιλιετία (1054-2017) καὶ ἐστιάζει στὴ Συνοδικότητα καὶ τὴν Κανονικὴ θεμελίωση τῶν ἐνδο-εκκλησιακῶν σχέσεων τῶν Αὐτοκεφάλων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν.

Ἡ προσέγγιση τοῦ κανονικοῦ ζητήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας, τὸ ὁποῖο εἶναι εὐρύτατο καὶ πολύπλοκο στὸ ἐκκλησιακὸ πεδίο –καθὼς καὶ τοῦ σιαμαίου κανονικοῦ ζητήματος τῆς Αὐτονομίας μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται ἄρρηκτα– ἀπαιτεῖ πολὺ μεγάλη ἐπαγρύπνηση καὶ ἐξ ἴσου μεγάλη συλλογικὴ τόλμη. Πολὺ μεγάλη ἐπαγρύπνηση, διότι καλούμαστε νὰ θέσουμε ἐκ προοιμίου τόσο τὸ πλαίσιο ὅσο καὶ τοὺς σηματοδότες τῆς διερεύνησής μας· πολὺ μεγάλη συλλογικὴ τόλμη, διότι καλούμαστε νὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ὑπερβοῦμε τὰ ἐσκαμμένα καὶ τὶς ἱστορικὲς

* Ὁ ἀρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμᾶς εἶναι Καθηγητὴς Κανονικοῦ Δικαίου στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ στὸ Ἴνστιτούτο Ὁρθοδόξου Θεολογίας «Ἅγιος Σέργιος» τῶν Παρισίων.

καθελώσεις, ένσωματώνοντας τούς προβληματισμούς που γεννώνται από τὰ σύγχρονα προβλήματα (καί τες ἐλπίδες!) τῆς «καθ-ολικῆς» Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία προσφάτως πραγματοποίησε τὴν Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδό της (Κρήτη 2016), ἀπὸ τὴ θεματολογία τῆς ὁποίας ἀπεκλείσθη ἐν τέλει αὐτὸ τὸ τόσο σημαντικό ἐκκλησιο-κανονικὸ πρόβλημα καὶ ἀπεφασίσθη νὰ ἀναβληθεῖ καὶ νὰ συζητηθεῖ στὸ μέλλον, γεγονός που μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ ἀναλύσουμε μὲ ἀκόμη μεγαλύτερη ἐνσυνειδητότητα καὶ ἀκρίβεια. Ἡ ἐξέταση τοῦ ἐκκλησιο-κανονικοῦ ζητήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας ἀνοίγει πεδία καὶ ὀρίζοντες, που μᾶς ὀδηγοῦν σὲ διευρυμένη καὶ βαθειὰ μελέτη πολλῶν ζητημάτων ἐντὸς μιᾶς πολὺπλευρῆς προβληματικῆς.

Στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας (3ος-21ος αἰ.), ἡ ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (15ος αἰώνας) ὄχι μόνον μᾶς εἰσάγει σὲ μία νέα φάση (τὴν τρίτη), ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ σημεῖο καμπῆς, διότι αὐτὴ ἡ φάση δὲν ἔχει κανένα κοινὸ σημεῖο μὲ τες δύο προηγούμενες περιόδους. Πράγματι, ἡ πρώτη περίοδος (έννεα πρῶτοι αἰῶνες τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς) προϋπέθετε δύο συστατικὲς βασικὲς παραμέτρους γιὰ τὴν κτῆση τῆς Αὐτοκεφαλίας: ἅψ' ἐνὸς μὲν τες Οἰκουμενικὲς Συνόδους (Α'-325, Γ'-431, Δ'-451 καὶ Πενθέκτη-691), οἱ ὁποῖες τὴν ἀνακηρύσσουν μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο, ἅψ' ἐτέρου δὲ τους Ρωμαίους Αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι τὴ νομιμοποιοῦν θεσμικὰ διὰ τῆς πολιτειακῆς ἐπικυρώσεως. Ὅμως, ἡ δεύτερη περίοδος (10ος αἰ.-1453) χαρακτηρίζεται ἀπὸ μία καὶ μόνη παράμετρο: τὴν πρωτοβουλία τοῦ Αὐτοκράτορα (χωρὶς τὴν παραμικρὴ προσφυγὴ σὲ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο), ὁ ὁποῖος δὲν χορηγοῦσε παρὰ πολιτικὲς Αὐτοκεφαλίες, οἱ ὁποῖες τελικῶς δὲν ἄντεξαν καὶ πολὺ στὸν χρόνο. Ἔτσι, μία νέα φάση καὶ μία νέα, τρίτη περίοδος ξεκίνησε (ἀπὸ) τότε, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἐξετασθεῖ ὄχι μόνον ἀπὸ ἐξωτερικὴ καὶ ἱστορικὴ ἄποψη, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄποψη ἐκκλησιολογικὴ καὶ κανονικὴ.

Στὴν προοπτικὴ αὐτῆ, προκύπτει μία σειρά ἀπὸ ὀρισμὲνα ἐρωτήματα. Ὑπενθυμίζεται διαπιστωτικὰ ὅτι ἀπὸ τὰ πέντε Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα, τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶναι τὸ μόνον Πατριαρχεῖο που χορήγησε στὸ ἔδαφός του Αὐτοκεφαλίες [1589/1593-1998 (καὶ 2019)]. Γιὰ ποιούς λόγους τὰ τέσσερα ἄλλα Πατριαρχεῖα, καὶ κυρίως τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης, που ἦταν τὸ πρῶτο Πατριαρχεῖο στὸ ὁποῖο

ἀρχικά ἀπηύθυναν τὸ σχετικὸ αἴτημα, δὲν προέβησαν στὴ χορήγηση Αὐτοκεφαλίων, τὴ στιγμή μάλιστα ποὺ ὑπεβλήθησαν τὰ σχετικὰ αἰτήματα; Ποιά ἦταν τὰ αἴτια ποὺ ὤθησαν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ τὸ πράξει; Ποιά ἦταν ἡ ἀντιπαράθεση καὶ ἡ προβληματικὴ καὶ ποιά ἦταν τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ τελικῶς ὀδήγησαν στὴν υἱοθέτηση αὐτοῦ τοῦ κανονικοῦ συστήματος στὴν ὄντως ἑτερογενῆ αὐτὴ τρίτη περίοδο; Καὶ τέλος, ποιά ἐκκλησιο-κανονικὴ ἀξία καὶ ποιά νομιμότητα ἐνδύονται αὐτὲς οἱ νέες Αὐτοκεφαλίες τῆς 3ης ἱστορικῆς περιόδου (1453-2019) ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ δὲν ἀποφασίζονται πλέον ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους οὔτε ἔχουν λάβει τὴν ἐγγύηση ποὺ παρέχει ἡ πολιτειακὴ ἐπικύρωση ἐνὸς χριστιανοῦ Αὐτοκράτορα;

Ἐὰς ὑπενθυμίσουμε ἐν συντομίᾳ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῆς συστημικῆς ἢ θεσμικῆς ἐμφάνισης τῆς Αὐτοκεφαλίας κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο χιλιετιῶν, τὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ διαιρεθεῖ σαφῶς σὲ τρία διακριτὰ καὶ ἀπολύτως ὁρατά, ἑτεροβαρῆ ὅμως μέρη.

- *«1η περίοδος (1ος-9ος αἰώνας):* Ἡ περίοδος αὐτὴ ἐμφανίζει δύο χαρακτηριστικά, ποὺ ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι συστατικὰ τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας: πρόκειται ἀφ' ἐνὸς γιὰ τὶς Οἰκουμενικὲς Συνόδους ποὺ ἀνακηρύσσουν τὰ ἐκκλησιακὰ Αὐτοκέφαλα, ὀδηγώντας στὴν ἀνάδυση τῶν ἀντίστοιχων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν (Α'-325, Γ'-431, Δ'-451 καὶ Πενθέκτη-691 Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι), καὶ ἀφ' ἑτέρου γιὰ τοὺς Ρωμαίους Αὐτοκράτορες, οἱ ὁποῖοι ἐπικυρώνουν θεσμικῶς αὐτὲς τὶς ἐκκλησιακὲς Αὐτοκεφαλίες, ποὺ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀποκτοῦν θεσμικὸ καθεστῶς τόσο συνοδικό (ἐκκλησιακὸ) ὅσο καὶ αὐτοκρατορικὸ (πολιτειακὸ) ἀντιστοίχως.

- *2η περίοδος (10ος αἰώνας-1453):* Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς δεύτερης περιόδου, οἱ ἐκκλησιακὲς Αὐτοκεφαλίες οὔτε ἀνακηρύσσονται οὔτε χορηγοῦνται ἀπὸ Οἰκουμενικὲς Συνόδους, ἀφ' ἧς στιγμῆς αὐτὲς δὲν συγκαλοῦνται πλέον. Μόνον οἱ Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες (μὲ μόνη ἐξαιρέση τὶς «Αὐτοκεφαλίες» ποὺ χορηγήθηκαν τὸν 13ο αἰῶνα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποῖου δὲν ὑπῆρχε κεντρικὴ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία, λόγω τῶν Σταυροφοριῶν) –τὸ διευκρινίζουμε– χορήγησαν «στρατηγικῶς» τὴν «αὐτοκεφαλία» στοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους γιὰ λόγους καθαρὰ πολιτικούς καὶ γεωπολιτικῆς σκοπιμότητας, τὴ στιγμή ποὺ ἀντιμετώπιζαν τὸν κίνδυνο τοῦ διαμελισμοῦ καὶ τῆς διάλυσης τῆς

Αὐτοκρατορίας σὲ περιφερειακὲς Αὐτοκρατορίες δεύτερης τάξεως, μετὰ ἀπὸ τὴ ληηλασία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους (1204), καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 13ου αἰώνα. Ἐδῶ ὅμως τίθεται ἓνα ζήτημα: ποιά εἶναι ἡ ἐκκλησιο-κανονικὴ ἀξία ὄλων αὐτῶν τῶν Αὐτοκεφαλίων τοῦ Μεσαίωνα, οἱ ὁποῖες χορηγήθηκαν ἢ ὑπαγορεύθηκαν ἀπό/γιά λόγους καθαρὰ πολιτικούς, ὑπὸ τὴ μορφή προνομίων ἀποκλειστικὰ πολιτικῶν, χωρὶς νὰ ἀνταποκρίνονται διόλου στὶς ἐκκλησιολογικὲς καὶ κανονικὲς προϋποθέσεις;

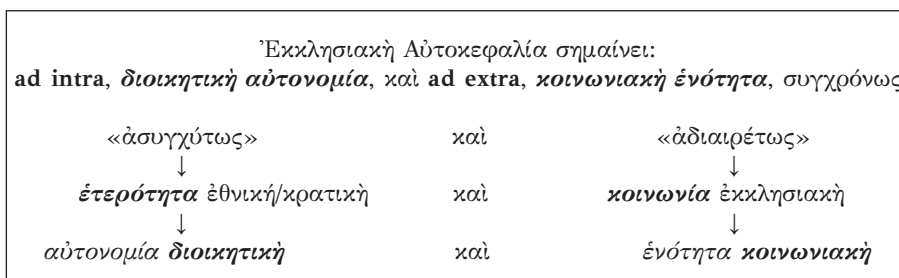
• 3η περίοδος [1453-1998 (καὶ 2019)]: Ἐνῶ κατὰ τὴ δεύτερη περίοδο ἡ χορήγηση τῆς Αὐτοκεφαλίας πῆγαζε ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ πολιτειακὴ πρωτοβουλία τοῦ αὐτοκράτορα, στὴν τρίτη αὐτὴ περίοδο ποὺ ἐξετάζεται ἐδῶ, δὲν ὑφίστανται οὔτε Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι οὔτε Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες, γιὰ νὰ θεσμοθετήσουν μία διαδικασία ποὺ ἔχει ἤδη υἱοθετηθεῖ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς 1ης περιόδου τῆς Α' χιλιετίας, δηλαδή νὰ χορηγήσουν καὶ νὰ ἐπικυρώσουν ἀντιστοίχως τὴ μία ἢ τὴν ἄλλη ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία. Πρέπει ἐπομένως νὰ ἐξετάσουμε, κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς τρίτης ιστορικῆς περιόδου, τόσο τὶς αἰτίες ποὺ ὑπαγόρευσαν τὴ χορήγηση τῶν νέων Αὐτοκεφαλίων, ὅσο καὶ τὴ βᾶση ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίχθηκε ἐκκλησιο-κανονικῶς κάθε ἀνακήρυξη Αὐτοκεφαλίας, ἡ ὁποία ἐπιχειρήθηκε ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ μοναδικὸ Πατριαρχεῖο τῆς συνοδικῆς Πενταρχίας ποὺ χορήγησε Αὐτοκεφαλίες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β' χιλιετίας (1589/1593-1998 & 2019)»¹.

Αὐτὰ ὀδηγοῦν στὴ διαπίστωση ὅτι ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε μία θεώρηση ποὺ ἀφορᾶ ἄμεσα τὴν παροῦσα ἔρευνά μας, ἡ ὁποία κυρίως ἔχει ἐπικεντρωθεῖ στὴν τρίτη περίοδο, στὰ κύρια δηλαδή αἷτια ποὺ

1. Βλ. τὴν εἰσήγησή μας σὲ Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Ἱστορικο-Θεολογικὸ Συνέδριο (5-7 Νοεμβρίου 2015) στὴ Ρώμη, τὸ ὁποῖο συνδιοργανώθηκε ἀπὸ πέντε (5) διαφορετικούς Διεθνεῖς Πανεπιστημιακοὺς καὶ Ἀκαδημαϊκοὺς Εὐρωπαϊκοὺς φορεῖς, τὴν École Française de Rome, τὸ Institut d'Histoire de la Pensée classique (CNRS, Lyon), τὸ Laboratoire Orient et Méditerranée (CNRS, Paris), τὸ École Normale Supérieure de Lyon καὶ τὸ Institut Pontifical Oriental de Rome, στὸ Συνεδριακὸ Κέντρο τῆς École Française de Rome, μὲ γενικὸ θέμα: «Αὐτοκεφαλίες: ἡ ἄσκηση τῆς ἀνεξαρτησίας ἐντὸς τῶν Ἀνατολικῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν (10ος-20ὸς αἰ.)», καὶ μὲ τὴν εἰσήγηση νὰ τιτλοφορεῖται: «Ὅρισμοὶ καὶ Ἐκκλησιο-κανονικὲς πτυχὲς τοῦ Αὐτοκεφάλου (Οἱ περιπέτειες ἐνὸς Κανονικοῦ συστήματος)» [γαλλιστί] (5/11).

ἐπανεφέραν στὴν ἱστορική σκηνή τὴν ἐπαναγωγὴ τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς λησμονημένης ἢ ἀδρανοῦς γιὰ μία χιλιετία (431/451-1453/1593) Αὐτοκεφαλίας.

Ἐξ ἀρχῆς, στὸ πλαίσιο τῆς «ἐκκλησιακῆς Αὐτοκεφαλίας» –καὶ ὄχι «τῆς ἐθνικῆς, πολιτιστικῆς (κουλτουραλιστικῆς) ἢ ἄλλης μορφῆς Αὐτοκεφαλίας»– ὁ ὅρος «αὐτοκεφαλία» γίνεται πάντοτε κατανοητὸς καὶ ὑλοποιεῖται ὡς Αὐτοκεφαλία κοινωνιακὴ καὶ διοικητικὴ συγχρόνως. Εἶναι ὄντως ἓνας κανονικὸς ὅρος ἐκκλησιακῆς κοινωνίας, καθὼς καὶ ἐκκλησιακῆς (= κανονικῆς) διακυβέρνησης: πράγματι, ὅταν αὐτὴ ἀναφέρεται στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ στὸ σύνολό της, ὑπονοεῖ τὴν «ἀν-εξαρτησία», τὴ μὴ ἐξάρτηση σὲ σχέση μὲ τὸ ἐξωτερικό, καὶ τὴν «αὐτο-διακυβέρνηση», καθὼς καὶ τὴν κοινωνία (μὲ τὶς ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες), διότι ἡ αὐτοκεφαλία δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἐὰν ἡ κοινωνιακὴ πλευρὰ ἔχει πληγεῖ ἢ παραμεληθεῖ. Πρόκειται γιὰ ἓνα δισδιάστατο κανονικὸ σύστημα, γιὰ «ἓνα νόμισμα μὲ δύο ὄψεις», ποῦ θεσπίσθηκε ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἐκκλησία (Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τῆς Ἐφέσου-431, Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Κύπρου), καὶ ἀφορᾷ τὶς ἐκκλησιο-κανονικὲς σχέσεις μεταξὺ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν *ad intra* (αὐτονομία/αὐτοτέλεια διοικητικὴ) καὶ *ad extra* (ἐνότητα κοινωνιακὴ). Αὐτὸ τὸ διπολικὸ κανονικὸ σύστημα ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στὸν χριστολογικὸ Ὅρο τῆς Χαλκηδόνας (451) τοῦ «ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως» σὲ τριαδολογικὸ ἐπίπεδο. Πράγματι, ὁ χαλκηδόσιος ὅρος «ἀσυγχύτως» ἀντιστοιχεῖ ἀφ' ἑνὸς σὲ αὐτὸ ποῦ ἐν συντομίᾳ ὀνομάζουμε «αὐτονομία διοικητικὴ», ἀποτελώντας τὴν ἐπικύρωση τῆς ἐθνικῆς, κρατικῆς ἢ ἄλλης ἐτερότητας, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ ὅρος «ἀδιαιρέτως» ἀντιστοιχεῖ στὴν κοινωνιακὴ ἐνότητα, ἀποτελώντας αἵτημα καὶ διασφάλιση τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας ἐκ μέρους τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας συγχρόνως (βλ. τὸν ἀκόλουθο πίνακα).

Σύμφωνα μὲ ὅσα ἐν συντομίᾳ ἀναπτύχθηκαν, προκύπτει ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν προσπαθειῶν γιὰ τὴν ὑλοποίηση τῆς κοινωνιακῆς ἐνότητος τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν *ad extra* ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἢ κατὰ τὸπον Ἐκκλησία ἀντιλαμβάνεται τὴν ἐνότητά της *ad intra*. Ἐὰν τὸ *ad intra* εἶναι ἀλλοτριωμένο καὶ ἀλλοιωμένο (πρβλ. Ἐκκλησία κατὰ τὸπον ἔθνο-κεντρική), *mutatis mutandis* καὶ τὸ *ad extra* εἶναι ἐπίσης ἀλλοιωμένο καὶ ἀλλοτριωμένο. Ἡ σύγκλιση μεταξὺ τῆς κατὰ τὸπον-Αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κοινωνία τῶν κατὰ τόπους-Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ ἀναπτύσσεται σὲ ἐπίπεδο ἐκκλησιο-κανονικό (ἐτερότητα καὶ αὐτοτέλεια/διοργάνωση) καὶ πάντοτε νὰ ὑλοποιεῖται σὲ ἐπίπεδο ἐκκλησιακό (κοινωνία καὶ ἐνότητα). Μὲ ἄλλα λόγια, ἐὰν τὸ γεγονός τῆς Αὐτοκεφαλίας ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ στὸ σύνολό της, ἀπευθύνεται εἰδικώτερα σὲ μία Ἐκκλησία κατὰ τὸπον (ποὺ ἔχει ἰδρυθεῖ σὲ ἓναν δεδομένο τόπο), προσδιορίζει τὴ μορφή τῶν σχέσεων αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὶς λοιπὲς κατὰ τόπους Ἐκκλησίες καὶ κυρίως μὲ τὴν πατριαρχικὴ Μητέρα-Ἐκκλησία, ἢ ὁποῖα τῆς «χορηγήσει» αὐτὴν τὴν ἐκκλησιακὴ ὑπόσταση.

Ἐπιπροσθέτως, ἐπισημαίνουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι δὲν ὑφίσταται ἐκκλησιακὴ αὐτοκεφαλία, κυρίως σύγχρονη, χωρὶς ἀντίστοιχο ἔδαφος· τὸ ἔδαφός της ταυτίζεται (ὑποχρεωτικῶς) μὲ τὰ κρατικὰ ὅρια καὶ σύνορα. Ἐπομένως, ἡ αὐτοκεφαλία χορηγεῖται σὲ ἓναν ἐκκλησιακὸ Λαό, τοποθετημένο ἀπαραιτήτως καὶ ἀναγνωρισμένο μὲ κρατικὴ ὄντοτητα στὸ πλαίσιο καὶ τὰ ὅρια ἐνὸς Κράτους-μέλους τῆς Διεθνούς Κοινότητος, καὶ ποτὲ σὲ ἓνα Ἔθνος οὔτε –πολὺ περισσότερο– σὲ πιστοὺς διεσπαρμένους (πρβλ. «Διασπορά») ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη. Ἐὰν ἐξ ἄλλου προσθέσουμε καὶ ἄλλα κριτήρια ἢ παραμέτρους ἀποκλειστικῶς ἐθνικῆς τάξεως, πολιτιστικῆς ἢ πολιτικῆς, τὸ ἐκκλησιακὸ τοπίο ἀλλοιώνεται καὶ ἀλλοτριώνεται σημαντικά, ἐπιφέροντας ἐπιβλαβεῖς συνέπειες στὴν ἐκκλησιο-κανονικὴ ὑπόσταση τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας. «Ἐτσι, κάθε θεσμός (ὀργανισμός) ἐκκλησιαστικὸς ὀφείλει νὰ ἐκφράζει αὐτὴν τὴν ἐνότητα, περιλαμβανομένης καὶ τῆς Αὐτοκεφαλίας. Ἡ Ἐκκλησία ποὺ διαχωρίζεται ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες παύει νὰ εἶναι “καθολικὴ Ἐκκλησία”. Ἡ “κοινωνία” τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ ἐκκλησιολογικὴ ἀναγκαιότητα γιὰ κάθε Ἐκκλησία. Ὑπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ἢ αὐτοκεφαλίας ἐμφανίζεται ὡς ἔκφραση αὐτῆς τῆς “κοινωνίας” ποὺ στοχεύει στὴν

ἐκδήλωση τῆς καθολικότητας τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς τριαδικῆς θεολογίας. Ὑπάρχει ἀπόλυτη ἀντιστοιχία μεταξὺ τῆς τριαδικῆς θεολογίας καὶ τῆς ὀρθόδοξης ἐκκλησιολογίας»².

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀναφερόμαστε στὶς ἐκκλησιακὲς μορφὲς ποὺ διαμορφώθηκαν συνοδικῶς ὡς *κοινωνιακὸ καὶ διοικητικὸ modus vivendi*. Σήμερα γίνεται καλύτερα ἀντιληπτὸ ὅτι ἡ ἀρχὴ «κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου» (αὐτεξουσιότητα, αὐτοτέλεια καὶ ὑπευθυνότητα) ἐντὸς μιᾶς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας εἶναι ὑγιὲς καὶ ἐπωφελὴς μόνον ἐὰν παραμένει ἀναλογικῶς θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀναγνωρίσεως καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνίας μὲ τὶς ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες, μὲ μοναδικὸ ὑποστατικὸ πρότυπο τὴν τριαδικὴν «κοινωνία». Ἀφοῦ διευκρινίσθηκε τὸ πνεῦμα τῆς ἀναζήτησής μας (καὶ θὰ δοῦμε ὅτι συχνὰ εἶναι «τὸ πνεῦμα» ποὺ νοθεύεται μέσα στὴν Ἱστορία), εἶναι καιρὸς νὰ προσεγγίσουμε τὰ διαδοχικὰ στάδια τῆς κανονικῆς κτήσεως τῆς αὐτοκεφαλίας.

Ἦδη ἀπὸ αὐτὴν τὴν πρώτη ὀριοθέτηση τοῦ ὅρου «αὐτοκεφαλία», εἶναι προφανὲς ὅτι πρόκειται ἀφ' ἑνὸς γιὰ ἐσωτερικὴ αὐτοτέλεια καὶ διακυβέρνηση, καὶ ἀφ' ἑτέρου γιὰ διαχείριση σχέσεων *κοινωνίας*³ ἀνάμεσα σὲ ἐδαφικὲς ὀντότητες ποὺ ὀνομάζονται ἢ καθεμία «Ἐκκλησία τοῦ *locus*»: Ἐκκλησία κατὰ τόπον (= «τοῦ τόπου»). Πρέπει ἐπομένως κατ' ἀρχάς νὰ ἐξετάσουμε τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο λειτουργεῖ ἡ αὐτοκεφαλία σὲ σχέση μὲ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας.

I. Ἡ υἱοθέτηση τῆς Αὐτοκεφαλίας στὴ Δύση καὶ τὴν Ἀνατολή (Β' χιλιετία)

Κάθε κατὰ τόπον Ἐκκλησία [δηλαδὴ Πατριαρχεῖο, Αὐτοκέφαλη-Πατριαρχικὴ Ἐκκλησία (σύγχρονο Πατριαρχεῖο), Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία, Αὐτόνομη Ἐκκλησία] εἶναι συνδεδεμένη, καὶ μάλιστα ἐμποτισμένη,

2. Ἰω. Ζηζιούλας, «Christologie, Pneumatologie et Institutions Ecclésiiales», ἐν: *Les Églises après Vatican II – Πρακτικὰ Διεθνoῦς Συνεδρίου τῆς Bologna – 1980*, ἐκδ. Beauchesne [σειρὰ Théologie historique, ἀριθμ. 61], Paris 1981, σ.131-148.

3. Θεωροῦμε ὅτι οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν μερῶν μποροῦν νὰ προσεγγισθοῦν εἴτε μὲ «ἰσοτιμία» (ἴδιο ἐπίπεδο ἐξουσίας) ἢ νὰ βασισθοῦν στὴν ὑπαρξὴ κλίμακας ἱεράρχησης μεταξὺ τους, χωρὶς νὰ καταλύεται ἡ «ἰσοδυναμία» τους.

μὲ μία δική της ιστορικο-πολιτιστική ἐμπειρία καί, ὡς ἐκ τούτου, ιδιαίτερη. Βρίσκεται ἐπίσης σὲ κοινωνιακή ἀλληλεπίδραση μὲ τὶς ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ καθεμία εἶναι φορέας τῶν πολιτιστικῶν ἰδιαιτεροτήτων της, ἐποχούμενη οὕτως ἢ ἄλλως στὸ ἄρμα τῶν μικρῶν «παραδόσεών» της. Αὐτὸ εἶναι ἀπολύτως ἀποδεκτό. Ὡστόσο, προκύπτουν ὀρισμένα ἐρωτήματα. Πῶς ἡ Ἐκκλησία κατάφερε, ἐπὶ δύο χιλιετίες, νὰ «ὑπερβεῖ» αὐτὲς τὶς πολιτιστικὲς ταυτότητες (ἐντὸς μιᾶς ἐνότητας ποὺ δὲν συνιστοῦσε ὁμοιομορφία), ἀποφεύγοντας νὰ τὶς συγκρίνει καὶ χωρὶς ἢ μία νὰ διεκδικεῖ τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνωτερότητάς της ἔναντι τῶν ἄλλων; Ὑπάρχει ἢ θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει μία ἄλλη ὁδός, μία τρίτη ἐπιλογή, ἢ ὁποῖα δὲν θὰ συνιστοῦσε οὔτε ἀπορρόφηση (κάτι σὰν ἐκκλησιαστικὴ φαγοκυττάρωση), οὔτε σχεσικὴ καὶ λειτουργικὴ ἐξουθένωση στὸ πλαίσιο μιᾶς συνεχοῦς ἀντιθέσεως;

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας της, ἡ Ἐκκλησία ἤδη υἱοθέτησε τὴν Αὐτοκεφαλία, ἐπιδιώκοντας νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ὄντολογικὴ της ἐνότητα, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὸν πειρασμὸ τῆς ὁμοιομορφίας. Σύμφωνα μὲ τὴν κοινωνιακὴ πράξη τῆς Νικαίας (325), τὴ συνοδικὴ ἀπόφαση τῆς Ἐφέσου (Κύπρος) (431), τὴ χριστολογικὴ θεολογία τῆς Χαλκηδόνος (451) καὶ τὴ συνοδικὴ ἐπικύρωση τῆς Πενθέκτης ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (691), ἡ κοινωνιακὴ Αὐτοκεφαλία τῶν ἐδαφικῶν ἐκκλησιακῶν ὄντοτήτων χρησιμοποιεῖται ὡς σύνδεσμος ἐνότητας μεταξὺ τῶν πολιτιστικῶν διαφοροποιήσεων: «ἐπικύρωση» τῶν πολιτιστικῶν ταυτοτήτων καὶ «ὑπέρβασή» τους σὲ μία ἐνότητα ποὺ θὰ ἦταν ἀποκλειστικῶς κοινωνιακὴ, καὶ ὄχι σὲ μία ὁμοιομορφία. Τῷ ὄντι, ἡ Ἐκκλησία, διὰ τοῦ εὐχαριστιακοῦ καὶ ἐσχατολογικοῦ της χαρακτήρα καὶ τῆς καθολικότητάς της, ὑπερβαίνει ὅλες τὶς διαιρέσεις: φυσικὲς, κοινωνικὲς, πολιτιστικὲς καὶ ἐθνικὲς (καὶ στὶς ἡμέρες μας ὁμολογιακὲς), καὶ μὲ τὸ ξεπέραςμα αὐτῶν τῶν διαφορῶν μπορεῖ νὰ κατατείνει πρὸς τὴν ἐνότητα. Ἡ Ἐκκλησία, ἐξελισσόμενη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας, χρησιμοποίησε πολλὰς μεθόδους γιὰ νὰ διασφαλίσει τὴν ἐνότητά της. Μεταξὺ τῶν μεθόδων αὐτῶν, τὸ κανονικὸ σύστημα τῆς Αὐτοκεφαλίας καταλαμβάνει ἐξέχουσα θέση, κυρίως στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, μὲ διαδοχικὰ σημεῖα ἐκκίνησης, τὸν 16ο καὶ τὸν 19ο αἰῶνα.

Ἡ προσέγγιση τῆς ἐννοίας τῆς Αὐτοκεφαλίας –καὶ κυρίως τῆς σύνθετης πραγματικότητάς ποὺ καλύπτει, αὐτὴ τῆς ἐτερότητας καὶ

τῆς κοινωνίας– ἀπαιτεῖ τὴν κατανόησή της τόσο κατὰ τὴν ἱστορικο-κανονικὴ διαδρομὴ της ὅσο καὶ ἔναντι τῶν προβληματικῶν μὲ τὶς ὁποῖες ἐμπλέκεται, κυρίως κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας. Θὰ μπορούσαμε νὰ προβληματισθοῦμε σχετικὰ μὲ τὴ δυνατότητα τῆς ἀποσαφήνισης καὶ ἄλλων ὄψεων ἢ παραμέτρων λιγώτερο γνωστῶν (ἢ μὴ γνωστῶν), δεδομένου ὅτι τὸ κανονικὸ ζήτημα τῆς Αὐτοκεφαλίας δὲν ἔχει μελετηθεῖ ἐπαρκῶς σὲ βάθος καὶ ἐπίσης διότι μία νέα «μεταμορφωμένη» προσέγγιση θὰ μπορούσε νὰ ἄρει τὶς σκοτεινὲς ζῶνες ποὺ καθηλώνουν τὰ ἄλλα θέματα τῆς συζήτησης στὴν ἀοριστία ἢ τὴν ἀκίνησία καὶ τὸν συντηρητισμὸ. Πρέπει ἐπομένως νὰ διευκρινίσουμε ἀπολύτως εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι, στὸ πλαίσιο τῆς «ἐκκλησιακῆς Αὐτοκεφαλίας» κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, τὸ αἶτημα τῆς Αὐτοκεφαλίας μετέβαλε ἔννοια καὶ περιεχόμενο, ἀποκτώντας δύο νέα χαρακτηριστικά: τὴν ἀπουσία τοῦ πρωτείου τῆς δικαιοδοσίας σὲ καθολικὸ ἐπίπεδο (Δυτικὴ Εὐρώπη-Πατριαρχεῖο/Ἐκκλησία τῆς Ρώμης) καὶ τὸν προσδιορισμὸ «ἀν-εξάρτητη» ὅσον ἀφορᾷ στὴ ζωὴ τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν ποὺ ἰδρύθηκαν σὲ ἐθνικὴ κλίμακα καὶ κρατικὸ πλαίσιο (Ανατολικὴ Εὐρώπη-Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως). Ἐπομένως, ἡ Αὐτοκεφαλία ταυτίζεται, μὲ τὸν ἕναν ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο, μὲ τὴ δεδομένη προτεραιότητα τοῦ ἀνεξάρτητου πολιτικοῦ ἐδάφους (προβλ. τὴν προκύφασα θεμελιώδη προτεσταντικὴ ἀρχὴ «*cuius regio, eius religio*»⁴) στὴ Δύση καὶ τὸν ἐθνικισμὸ ποὺ θεμελιώνεται ἐπὶ ἐθνοφυλετικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων σὲ συνδυασμὸ μὲ ἐδαφικὲς κατακτήσεις, στὴν Ἀνατολή. Ἐν τούτοις, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ταυτίζεται μὲ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν ἐκκλησιακῶν ἀρχῶν ὡς κοινωνικοῦ *modus vivendi*. Γιὰ τὶς ἀναδυόμενες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες, ἡ Αὐτοκεφαλία ἦταν, κατὰ γενικὸ κανόνα, μία υἱοθέτηση αὐθαίρετη (= μονομερῆς) αὐτοῦ τοῦ ἐκκλησιακοῦ συστήματος, τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή.

Ἰπὸ τὸ φῶς αὐτῶν τῶν ἱστορικο-κανονικῶν ἀρχῶν, ἡ κριτικὴ μελέτη τῶν πολιτικο-ἐκκλησιολογικῶν ἀναταραχῶν τῆς Β΄ χιλιετίας –δηλαδὴ τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῶν τεσσάρων ἐπόμενων αἰώνων (16ος-19ος αἰώνας) γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς, καὶ τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῶν τεσσάρων τελευταίων αἰώνων [16ος (1589/1593)-20ός (1998) αἰώνας] γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους– θὰ ἐπιτρέψει νὰ ἀναμετρήσουμε τὴν πολυπλοκότητα τῶν

4. Βλ. κατωτέρω.

σύγχρονων προβληματικῶν ποὺ συνδέονται μὲ τὴν Αὐτοκεφαλία στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ μελετήσουμε τὶς συνθήκες στὸ σύνολό τους τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, ξεπερνώντας τὴν ιδιαίτερη περίπτωση (ἀνάλογα μὲ τὴ φύση της) μιᾶς μόνον κατὰ τόπον Ἐκκλησίας. Μὲ τρόπο εὐρὺ καὶ ἀνοικτὸ καλούμαστε νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴ διαδρομὴ καὶ τὴ θέση ὄλων τῶν ἀναδυόμενων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Καὶ τοῦτο, πρὶν προχωρήσουμε (ἐνδεχομένως) σὲ ὀρισμένες προτάσεις, χωρὶς ποτὲ νὰ λησμονοῦμε ὅτι ἀναφερόμαστε στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

A. Ἡ Αὐτοκεφαλία στὴ Δυτικὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη (Β' χιλιετία)

Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς ἀναζήτησής μας, θὰ ἐνδιαφεροῦμε εἰδικότερα γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, σλαβικῶν ἢ ἄλλων Ὁρθοδόξων, ἐντὸς τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν τῆς Β' χιλιετίας. Ὡστόσο, εἶναι σημαντικό γιὰ τὴν ἔρευνά μας νὰ προσπαθήσουμε νὰ τοποθετηθοῦμε σὲ μία γενικευμένη ἐκκλησιο-κανονικὴ προοπτικὴ. Τὸ ζήτημα ποὺ προτείνουμε νὰ πραγματευθοῦμε σὲ αὐτὸ τὸ τμῆμα τοῦ παρόντος κειμένου εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἀκανθώδη καὶ ὀλιγώτερο μελετηθέντα. Καὶ ἐκεῖνοι ποὺ τὸ προσέγγισαν δὲν ἔδωσαν ἴσως τὴ δέουσα προσοχή. Εἶναι σαφές ὅτι ἡ μορφή τῆς σύγχρονης Αὐτοκεφαλίας –σλαβικῆς ἢ ἄλλης– στὴν Ἀνατολή βρῖσκει τὶς ρίζες της στὶς γεωπολιτικὲς καὶ γεωεκκλησιαστικὲς ζυμώσεις, ποὺ ἀνεδύθησαν συγχρόνως καὶ ἐκ παραλλήλου στοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα, τὴν ἐποχὴ τῆς Μεταρρύθμισης (1517 καὶ ἐπέκεινα) καὶ στὴν ἔκρηξη τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως (1789). Πρόκειται γιὰ ἓνα γεγονός ποὺ ὄχι μόνον δὲν μποροῦμε νὰ ἀγνοήσουμε, ἀλλὰ ἀντιθέτως πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ μελετήσουμε κατ' ἀρχὰς στὸν οἰκεῖο δυτικὸ χῶρο, στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ (μεταγενέστερα) περίπτωσι, πρὶν τὸ προσεγγίσουμε στὸν Ἀνατολικὸ χῶρο, στὴν περίπτωσι τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δραττόμεθα λοιπὸν αὐτῆς τῆς ἐπετειακῆς εὐκαιρίας, γιὰ νὰ θέσουμε σὲ μία ὀπτικὴ πραγματικὰ ὀλιστικὴ καὶ οἰκουμενικὴ ἓνα ζήτημα ἐκκλησιο-κανονικό, τὸ ὁποῖο παραμένει ἐξ ὀρισμοῦ ἀνοικτὸ καὶ ἀξίζει νὰ μελετηθεῖ εἰς βάθος καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές,

δηλαδή την Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, συμπεριλαμβανομένου σὲ αὐτὴν καὶ τοῦ ἐνιαίου τότε Προτεσταντικοῦ κόσμου. Αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἂν καὶ εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας, δὲν ἔχει τεθεῖ ποτέ –ἐξ ὧσων γνωρίζουμε– ἀνοικτὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς αὐτῆς τῆς προβληματικῆς καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει λάβει ποτέ ἀπάντηση⁵. Ἀκριβέστερα, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, μεταξὺ τῶν πέντε συνοδικῶν Πατριαρχείων τοῦ κανονικοῦ Συστήματος τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχείων (451), ἴτοι τῶν Πρεσβυγενῶν Πατριαρχείων τῆς Ρώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, ἓνα καὶ μόνο, τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεκήρυξε καὶ χορήγησε τὶς Ἀὐτοκεφαλίες σὲ δύο διαφορετικὲς ἐποχὲς [(α) τὸν Μεσαίωνα/9ο-13ο αἰῶνα (σὲ 3 κατὰ τόπους σλαβικὲς Ἐκκλησίες) καὶ (β) τὸν 16ο-20ὸ αἰῶνα (σὲ 12 κατὰ τόπους ἐθνικὲς Ἐκκλησίες)]⁶. Γιὰ ποιούς λόγους τὰ ἄλλα τέσσερα Πατριαρχεῖα, καὶ κυρίως τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης, δὲν χορήγησαν Ἀὐτοκεφαλίες, ἐνῶ τὰ αἰτήματα χορήγησης πολλαπλασιάζονταν σὲ μία ἐποχὴ πολλαπλῶν γεωπολιτικῶν ζυμώσεων, καθὼς ἡ ἀναγκαιότητα ἦταν ἔντονα αἰσθητὴ καὶ τὸ σύστημα τῆς Ἀὐτοκεφαλίας ἐφαρμοζόταν εὐρέως καὶ παντοῦ στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας;

Θὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη, ὅπου τὸ ζήτημα τῆς σύγχρονης μορφῆς Ἀὐτοκεφαλίας τέθηκε ἱστορικῶς γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴ θεσμικὴ μετεξέλιξη τῆς Μεταρρύθμισης, στὴν περίπτωσι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης.

α. Γενικὲς ἱστορικὲς ἐκτιμήσεις

Ἡ ἀρχὴ τῶν Ἐθνοτήτων, ἡ ὁποία διαμορφώνεται *in concreto* καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς συλλογικῆς ἐλευθερίας. Μὲ αὐτὸ τὸ περιεχόμενο ἡ ἀρχὴ διαμορφώθηκε καὶ ἐφαρμόσθηκε μὲ τὸν

5. Γιὰ μία *ad hoc* βιβλιογραφικὴ ἀναφορὰ σὲ μία μελέτη μὲ περιεχόμενο ἀποκλειστικὰ τὸ Ἀὐτοκέφαλο, βλ. Ἀρχμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμᾶς, *Essai de bibliographie (ad hoc) pour l'étude des questions de l'autocéphalie, de l'autonomie et de la «diaspora»* (Contribution bibliographique à l'étude des questions-Essai préliminaire), Thessalonique-Katérini, ἐκδ. Ἐπέκταση (σειρὰ Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 7), 2000, 105 σσ.

6. Βλ. κατωτέρω.

έναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο κυρίως τὸν 12ο καὶ τὸν 13ο αἰῶνα⁷. Ὅπως εἶναι ἤδη γνωστό, πρόκειται γιὰ τὸ δικαίωμα τῶν λαῶν στὴν ἐλευθερία, τὴν αὐτοδιάθεση, τὴν πολιτειακὴ αὐτοτέλεια καὶ τὴν αὐτοδιακυβέρνηση. Τὸ γεγονός αὐτὸ παραπέμπει σὲ μία ἀναμενόμενη ἀντίληψη καὶ σὲ μία πρακτικὴ ἀρκετὰ ἀπροσδιόριστὴ τῆς ἀρχῆς τῶν Ἐθνοτήτων στὴν Εὐρώπη κατὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ μελετοῦμε, ἂν καὶ παρουσιαζόμενο μὲ ἓναν ἀσυνείδητο τρόπο.

Πράγματι, «ὁ Μεσαιῶνας, καὶ κυρίως τὸ πρῶτο μισό του, ἦταν μία ἐποχὴ συγχώνευσης καὶ ἀνάμειξης (ἀμαλγάματος) τῶν λαῶν, τῶν λαοτήτων καὶ τῶν φυλῶν, ἦταν ἡ ἐποχὴ τῆς προπαρασκευῆς τῶν μελλοντικῶν ἐθνοτήτων»⁸. Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθῆκες, «δύο δυνάμεις διαφοροετικῆς φύσεως ἀπαιτοῦν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα τὴ διαδικασία τῆς συγχώνευσης καὶ τῆς διαμόρφωσης τῶν ἐθνοτήτων: ἀφ' ἑνὸς ὁ πόλεμος, ἡ κατάρκτηση, ἀφ' ἑτέρου ὁ χριστιανισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ὑπὸ τὴν ἴδια ἔννοια καὶ ὠθεῖ τοὺς λαοὺς πρὸς τὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ διαμορφωθεῖ, δὲν θὰ ἀργήσει νὰ προκαλέσει τὴν ἀντίδραση καὶ τὴ γέννηση τῶν ἐθνοτήτων. Μέχρι νὰ ἐμφανισθοῦν αὐτὰ στὴν πολιτικὴ σκηνή, ἡ ἀνομοιομορφία βασιλεύει παντοῦ στὴν Εὐρώπη. Αὐτὴ ἡ ἀνομοιομορφία δὲν ἐμφανίζει ἐκφάνσεις σαφῶς διαμορφωμένες καὶ παγιωμένες. Διάφοροι λαοὶ καὶ φυλὲς συναντῶνται, ἐξ αἰτίας τοῦ πολέμου, συγκρούονται καὶ ἀλληλοπεριχωροῦνται. Πρόκειται γιὰ ἓνα χάος, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἀναφύονται καὶ ζυμώνονται τὰ πρῶτα στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση τῶν ἐθνοτήτων ποὺ θὰ ἀναδυθοῦν ἀργότερα. Τὰ ἔθνη ποὺ ὀνομάζουμε σήμερα Γαλλία, Ἀγγλία, Ἰταλία, Ἰσπανία, Γερμανία κ.λπ. δὲν εἶναι ἀκόμη πλήρως διαμορφωμένα, ἀλλὰ προβάλλουν μέσα ἀπὸ τὰ νέφη καὶ τὴν ἀχλὺ τοῦ Μεσαιῶνα. Αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, στὴν ἀρχὴ τοῦ Μεσαιῶνα, τὴν ἐποχὴ τῶν ἐπιδρομῶν, ὑπάρχουν

7. Γιὰ τὸ θέμα αὐτό, βλ. κυρίως G. Kojuharoff, *Du principe des Nationalités*, Genève, ἐκδ. Jules Carey, 1884, τ. I, σσ. 13-48· Ἀποστ. Ε. Βακαλόπουλου, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τ. 1, *Ἀρχὲς καὶ Διαμόρφωσή του*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Ἑμμ. Σφακιανᾶκη, 1974, σσ. 46-61· St. G. Chaconas, *Adamantios Korais. A Study in Greek Nationalism*, Columbia University Press, New York 1942, Κεφ. III, σσ. 84-110· Σία Ἀναγνωστοπούλου, *The passage from the Ottoman Empire to the Nation-States. A long and difficult process: the Greek case*, The Isis Press, Istanbul 2004, σσ. 11-55.

8. Βλ. V. Laurent, *Histoire du droit des Gens*, τ. VII, σ. 11, ἀναφορὰ ἀπὸ G. Kojuharoff, *Du principe des Nationalités...*, ὁ.π., σ. 23.

μόνον φυλές και λαότητες [...]. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ εἰσέρχονται στὸ χυτήριον ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ προκύψουν τὰ μελλοντικὰ ἔθνη»⁹.

Ἐξ ἄλλου, «ἡ Εὐρώπη τοῦ Καρλομάγνου προηγείται τῆς Φεουδαρχίας και περιλαμβάνει τὴν πλειονότητα τῶν γερμανικῶν λαῶν και τὰ γαλλο-ρωμαϊκὰ στοιχεῖα. Ἀλλὰ δὲν φθάνει μέχρι τῆς συγχωνεύσεώς τους και τῆς διαμορφώσεως μιᾶς σταθερῆς πολιτειακῆς ἐνότητος. Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, οἱ βάρβαροι λαοὶ ἐπαναστατοῦν κατὰ τῆς κυριαρχίας τῆς. Ὅμως, ἡ ἐνότητα ποὺ ἔφερε ὁ Καρλομάγνος ἦταν ψεύτικη, ἦταν μία στεῖρα μίμηση τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας και διαλύθηκε μετὰ ἀπὸ τὸν θάνατό του. Ἡ βαρβαρικὴ ἐποχὴ ἔκλεισε και ἄνοιξε ἡ περίοδος τῆς φεουδαρχίας. Ἡ κοινωνία διαμελίζεται σὲ ἕναν ἀμέτρητο ἀριθμὸ ἡγεμονιῶν. Ἡ προσωπικὴ ἀρχὴ δίνει τὴ θέση τῆς στὴν ἐδαφικὴ ἀρχὴ (πρβλ. *Regio*), ἡ ὁποία λαμβάνει μεγάλη σημασία γιὰ τὰ τότε και γιὰ τὰ μελλοντικὰ δρώμενα, και προσφέρει τὴν πρώτη βάση τοῦ σύγχρονου κράτους και τῶν μελλοντικῶν ἐθνῶν. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐποχὴ και μετὰ ὅλα ὀριστικοποιοῦνται και παγιώνονται. Ἡ ἀριστοκρατία ριζώνει στὴ γῆ και περιβάλλεται ἀπὸ πύργους. Στὴν κοινωνικὴ τάξη καθιερῶνεται μία ἱεραρχία ποὺ μιμεῖται τὴν ἱεραρχία τῆς γῆς. Τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος εἶναι ἡ (ἀποκεντρωμένη) ἐδαφικὴ κυριαρχία: κάθε δούκας, κάθε κόμης και κάθε βαρῶνος εἶναι κυρίαρχος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους του, ὑπὸ ὀρισμένους περιορισμούς. Τὰ Δουκάτα, ὅπως τῆς Βρεττανίας, τῆς Νορμανδίας, τῆς Βουργουνδίας κ.τ.λ., διαμορφώνουν τὸ καθένα ἀπὸ τὴν πλευρὰ του ἕνα εἶδος ἐθνότητος. Ὡστόσο, ὁ φεουδαρχικὸς κατακερματισμὸς ὀδηγεῖ στὰ ἄκρα τὸν ἀτομικισμὸ και τὴν ἐξασθένηση. Μέσα στὴν ἀναρχία ποὺ δημιουργεῖ, ἡ ἀρχὴ τῆς τάξης και τῆς ἐνότητος δὲν μποροῦσε νὰ γεννηθεῖ. Ἦταν ἀπαραίτητη ἡ ἐμφάνιση συγκεντρωτικῶν δυνάμεων, προκειμένου νὰ γεννηθεῖ ἡ κοινωνία, τὰ σύγχρονα ἔθνη. Δύο δυνάμεις, πράγματι, ἐμφανίζονται ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχίας και προσπαθοῦν νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ τοῦ κατακερματισμοῦ: ἡ βασιλεία και ὁ παπισμὸς»¹⁰. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ χριστιανισμὸς ἐκείνη τὴ χρονικὴ στιγμή κατέτεινε πρὸς τὴν ἐνότητα τῶν λαῶν. Ἐπομένως, ἀναμφίβολα «ἡ ἔλευση τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ

9. Ὁ.π., σσ. 23-24.

10. Ὁ.π., σσ. 25-27.

ὁποίου ἡ κύρια ἀποστολή εἶναι νὰ ὀδηγήσει ὅλα τὰ βάρβαρα στοιχεῖα πρὸς τὴ θρησκευτικὴ ἐνότητα ὑπὸ μία μοναδικὴ ἐξουσία, ὑπὸ τοὺς ποντίφικες τῆς Ρώμης, προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχει τὴν προσέγγιση, τὴ συνοχὴ τῶν λαῶν, ποὺ ὡστόσο ἦταν περισσότερο φαινομενικὴ παρὰ πραγματικὴ. Ὁ χριστιανισμός, μὲ τὸν καθολικὸ καὶ ἀπόλυτο χαρακτήρα του, ἀποτελοῦσε ἐμπόδιο στὴν ἐμφάνιση τῶν ἐθνοτήτων. Ἡ ἰδέα τῆς φυλῆς ἦταν ἄγνωστη στοὺς ἐπικεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ὅλες οἱ προσπάθειές τους συγκλίνουν σὲ ἓναν μοναδικὸ σκοπὸ, τὴ χριστιανικὴ ἐνότητα ὅλων τῶν λαῶν, τὴν ἐνότητα στὴ θρησκεία καὶ στὸ δίκαιο. Αὐτὴ ἡ τάση, ἐντελῶς ἀντίθετη μὲ τὴν ἀνομοιότητα καὶ ἀνομοιογένεια τῶν λαῶν, πραγματοποιεῖται ὡς ἓναν βαθμὸ. Σύντομα, βλέπουμε τὴν ἴδια θρησκεία νὰ ἐκτείνεται σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, ἢ ἐπιστήμη, ἢ γλῶσσα, ἢ λογοτεχνία, ἀκόμη καὶ ἡ μορφή τοῦ Κράτους εἶναι παντοῦ παρόμοιες. Σχεδὸν ὅλοι οἱ λαοὶ ὑποκλίνονται στὴ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, ἢ ὁποία γιὰ μετὰ τὸν χρόνον διάστημα ἐπηρεάζει ἀποφασιστικὰ τὴν τύχη τους καὶ κυριαρχεῖ ἀπόλυτα στὴν Εὐρώπη. Θεματοφύλακας τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας, ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἀγωνίζεται νὰ μὴν ἀναγνωρίσει τὴν ὑπαρξὴ καμμιας ἐξουσίας πάνω ἀπὸ τὴν ἴδια. Ὑπάρχει μόνον ἓνας βασιλιάς ποὺ εἶναι πάνω ἀπὸ ὅλους καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ Πάπας, ὁ αὐτοκράτορας ἔρχεται μετὰ ἀπὸ αὐτόν. Ὑπάρχει μόνον μία ἀλήθεια, μία καλοσύνη καὶ μία φιλανθρωπία, καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ πηγὴ τους. Πρόκειται γιὰ ἓνα σύστημα στὸ ὁποῖο ἡ θρησκεία κυριαρχεῖ παντοῦ, ἓνα σύστημα πίστεως καὶ ἀπόλυτης ἐξουσίας. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ τυραννικὸ πνεῦμα τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας κυβερνεῖ τὸν κόσμον, ἔχοντας ὡς ἔμβλημά του τὸν σταυρό, φέροντας τὴν ἐνότητα τῆς θρησκείας καὶ ἓνα εἶδος ἀλληλεγγύης τῶν χριστιανικῶν συμφερόντων. Αὐτὴ ἡ ἐνότητα, περισσότερο ἢ λιγώτερο πραγματικὴ, ἀποτελεῖ τὴν χαρακτηριστικὴ βάση τοῦ Μεσαίωνα»¹¹.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης «βάδισε νικηφόρα πρὸς τὴν κατάκτηση τῶν λαῶν καὶ πρὸς τὴ χριστιανικὴ ἐνότητα, ἀλλὰ δὲν κατάφερε τελικὰ νὰ τοὺς συγχωνεύσει πλήρως οὔτε νὰ τοὺς τιθασεύσει ὀριστικά. Οἱ λαοὶ ποὺ εἶχαν ὑποταχθεῖ στὴ διδασκαλία τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας σταμάτησαν

11. Rumelin, *Ruden und Aufsätze*, Tübingen 1875, σ. 112, ἀναφορὰ ἀπὸ G. Kojuharoff, *Du principe des Nationalités...*, ὁ.π., σσ. 28-29.

νά ικανοποιούν τις υπέρμετρες αξιώσεις του μεγάλου Ποντίφικα. Ἄρχισαν, ἢ μάλλον οἱ ἀρχηγοὶ τους ἄρχισαν, νά κινητοποιοῦνται μὲ ἀποτέλεσμα νά ξεκινήσει ἡ διάλυση τῆς χριστιανικῆς ἐνότητας [...]. Ἀργότερα, τὸν 13ο αἰῶνα, ὅταν ὁ παπισμὸς ἔφθασε στὸ ἀπόγειο τῆς δυνάμει του καὶ φάνηκε υπέρμετρα ἀδηφάγος ὡς πρὸς τὴν κυριαρχία ἐπὶ τῶν λαῶν, ἀκούσθησαν φωνές διαμαρτυρίας ἀκόμη καὶ μέσα στοὺς κόλπους τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἀναφερόμενος στὴν ἀντίδραση ποὺ ἐπιχειρήθηκε στὴν Γαλλία ἐκείνη τὴν ἐποχὴ κατὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Πάπα, ὁ Laurent ὑπογραμμίζει: «[...] Τὸν 14ο αἰῶνα ἐμφανίσθηκε ἓνας βασιλιάς λιγώτερο διατεθειμένος ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἅγιο Λουδοβίκο νά παραχωρήσει τὴν ἀνεξαρτησία του, καὶ ἓνας Πάπας περισσότερο ἀλαζόνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους Ποντίφικες τοῦ Μεσαίωνα. Ὁ Βονιφάτιος Η΄ ἤθελε νά καταστήσει δόγμα τὴ ρωμαϊκὴ ὑπεροχὴ. Ὁ Φίλιππος ὁ Ὁραῖος (1285-1314) ἀπηύθυνε κάλεσμα πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ συγκάλεσε (Ἔθνο-)Συνέλευση [...]. Ἡ Συνέλευση ποὺ συνεκάλεσε ὁ Φίλιππος ὁ Ὁραῖος, ὑποστηρίζουν οἱ Γάλλοι ἱστορικοί, ἀποτελεῖ τὴν ἑναρξὴ τῆς ἐθνικῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλίας¹². Ἀποτελεῖ τὸ πιστοποιητικὸ γεννήσεώς της»¹³. Ἐπίσης, ἀναφέρουμε ὅτι «τὰ γεγονότα ποὺ προηγήθηκαν μᾶς ὀδηγοῦν στὴ διαπίστωση ὅτι τὰ μελλοντικὰ ἔθνη ἄρχισαν νά ἀναφύονται ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἀρχίζει ἡ περίοδος τῆς Μεταρρύθμισης. Οἱ διαμαρτυρίες ποὺ ἐκδηλώνονται σὲ διάφορες χῶρες κατὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν Παπῶν εἶναι πρόδρομοι μιᾶς σύγκρουσης ποὺ θὰ διασπάσει τὴ θρησκευτικὴ ἐνότητα καὶ θὰ ἀνοίξει τὸν δρόμο πρὸς τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐπικύρωση τῶν ἐθνῶν»¹⁴. Συνεπῶς, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐποχῆς ποὺ μελετοῦμε, ἡ πρόκληση γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἐστιαζόταν στὴν ἐνδεχόμενη δυνατότητα νά «ὑπερβεῖ» τὶς διαφορετικὲς πολιτιστικὲς ταυτότητες τῶν λαοτήτων καὶ τῶν φυλῶν, τὴν πολλαπλότητα, ὅπως ἔλεγε ὁ Βλάσιος Pascal, διαμορφώνοντας στὴ δυτικὴ Εὐρώπη μίαν ἐνότητα ποὺ δὲν θὰ ὀδηγοῦσε στὴν ὁμοιομορφία, διότι θὰ ἀπέφευγε τὴ σύγκρισή τους καὶ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ἀνωτερότητας τῆς μιᾶς

12. Βλ. Laurent, *Histoire du droit des Gens...*, ὁ.π., τ. XVIII, σ. 516, ἀναφορὰ ἀπὸ G. Kojuharoff, *Du principe des Nationalités...*, ὁ.π., σσ. 30-31.

13. Ὁ.π., σσ. 29-31.

14. Ὁ.π., σ. 31· ἡ ὑπογράμμιση δική μας.

έναντι τῶν ἄλλων. Μὲ ἄλλα λόγια, ἔναντι τῆς διαφορετικότητας τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαοτήτων καὶ φυλῶν, ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία πρότεινε τὴν ἐνότητα ὑπὸ τὴ μορφὴ τῆς ὁμοιομορφίας, χωρὶς τελικῶς νὰ ἐπικυρώνει καὶ νὰ καταφάσκει στὸ ἐλάχιστο τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων διαφορετικότητα καὶ τὴν πολλαπλότητα. Αὐτὸ ἦταν ἐν συντομίᾳ τὸ σκηνικὸ τοῦ Μεσαίωνα πρὶν ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμιση τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ τὴ γέννηση τῆς Νεωτερικότητας, τὴν ὁποία ἐπέφερε καὶ ἡ ὁποία πολλαπλασίασε τὰ αἰτήματα γιὰ ἐκκλησιαστικὴ αὐτονομία διὰ τῆς ἐκκλησιακῆς χειραφέτησης στὸ ἐδαφικὸ σύνολο τῆς Εὐρώπης.

β. Ἡ Ἐκκλησία (Πατριαρχεῖο) τῆς Ρώμης
καὶ ἡ μὴ χορήγηση τῆς «Αὐτοκεφαλίας»

Τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης γνώριζε ἤδη καὶ ἀπὸ καιρὸ τὴν πρακτικὴ τοῦ κανονικοῦ συστήματος τοῦ Αὐτοκεφάλου, τὸ ὁποῖο εἶχε υἱοθετήσει καὶ ἐφαρμόσει σὲ δύο περιπτώσεις: α) στὴν Αὐτοκεφαλία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου (431-1054) καὶ β) στὴν υἱοθέτησή της, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν τρίτη Σταυροφορία, στὴν Κύπρο (1171-1261) ἀπὸ τὸν Πάπα Ἀλέξανδρο τὸν Γ', ὅταν μετέτρεψε τὴν αὐτοκέφαλη κυπριακὴ Ἐκκλησία σὲ λατινικὴ κατὰ τόπον Ἐκκλησία, χαρακτηρίζοντάς την ὡστόσο ὡς αὐτοκέφαλη, μὲ ταυτόσημη αὐτοκεφαλικὴ δομὴ. Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης γνωρίζει καὶ ζεῖ αὐτὸ τὸ κανονικὸ σύστημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς του (3ος αἰ.) μέχρι τὸν 12ο-13ο αἰῶνα, δηλαδὴ ἤδη γιὰ μία χιλιετία καὶ κατὰ τοὺς αἰῶνες ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν γιὰ τὴν ἔρευνά μας καὶ τὴν προβληματικὴ μας. Ἐπίσης, τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης ἦταν τὸ πρῶτο στὸ ὁποῖο ἀπευθύνθηκε αἶτημα, χίλια ἔτη μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπίσημη πρώτη (431), γιὰ χορήγηση ἐκκλησιακῆς ἀνεξαρτησίας, ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας ἢ, μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο, μιᾶς «μορφῆς αὐτοκεφαλίας». Ἦταν ἡ στιγμή τῆς ἀνάδυσης τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνοτήτων (ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα) στοὺς κόλπους της καὶ τῆς προοδευτικῆς ἐπικράτησης τῆς φεουδαρχίας μαζί, στὴ συνέχεια, μὲ τὸ περίφημο αἶτημα, τὸ ὁποῖο συνδέθηκε μὲ τὴ Μεταρρύθμιση (ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα, πρὸς τὰ τέλη του) –γιὰ νὰ μὴ μακροηγοοῦμε– τοῦ «*cuius regio, eius religio*».

Πράγματι, όπως όλοι γνωρίζουμε, τὰ Ποντιφικά Κράτη, πού αποτελοῦν φυσική συνέχεια τῆς λατινικῆς *Romanitas*, ἡ ὁποία ἐμφανίσθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν κατάλυση τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας στὴ Δύση (476)¹⁵, ἀρχίζουν σιγά-σιγά νὰ ἀναδύονται καὶ νὰ ἰδρύνονται ἀπὸ τὸν 8ο/9ο αἰῶνα (ἀμέσως μετὰ τὴν αὐτοκρατορία τοῦ Καρλομάγνου) στοὺς κόλπους τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ τῆς ἐδαφικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρώμης. Ἐναντι αὐτῶν τῶν Κρατῶν ἢ τῆς παπικῆς συγκεντρωτικῆς ἐξουσίας διαμορφώνονται, *grosso modo*, δύο ἀνεξαρτησιακὲς παράμετροι, χρονολογικῶς διαδοχικὲς, πού ἐμφανίζονται ὡς ἀξίωση ἐναλλακτικῆς μορφῆς ἢ, καλύτερα, ὡς μορφὴ ἐναλλακτικῆ: α) ὁ Φεουδαλισμός/Φεουδαρχία (10ος αἰῶνας-ἀρχὴ τοῦ 16ου αἰῶνα) καὶ β) ἡ Μεταρρύθμιση (ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα), πού ἐνθαρρύνει σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα (πολιτικό, ἐκκλησιαστικό, κοινωνικό, κ.λπ.) τὴν ἀνεξαρτησιακὴ ἐδαφικὴ ἀρχὴ μὲ τὸ «*cuius regio, eius religio*» (κυρίως ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα), πού ἀντιπροσωπεύει μὲ τὴ σειρά του μία προσέγγιση πραγμάτων, ἡ ὁποία συνιστᾶ συνέπεια καὶ μεταμόρφωση τῆς προηγούμενης πραγματικότητας. Αὐτὲς οἱ δύο διαδοχικὲς ἀνεξαρτησιακὲς παράμετροι λειτουργοῦν παραλλήλως μὲ τὴν λαθάνουσα ἀρχή, πού γεννᾶται ἐκείνη τὴν ἐποχή, (γ) τὴν ἀρχὴ τῶν Ἐθνοτήτων, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται ἤδη ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, καὶ δὲν θὰ σταματήσει νὰ αὐξάνεται, νὰ ἀναπτύσσεται καὶ

15. Βλ. ἐνδεικτικὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτό, Paul Veyne, *L'Empire gréco-romain*, ἐκδ. du Seuil (σειρὰ Des Travaux, Paris 2005, 875 σσ.· J.-R. Palannque, *De Constantin à Charlemagne à travers le chaos barbare*, ἐκδ. Arthème Fayard (σειρὰ Je sais-Je crois, 7ο Τμήμα-L'Église dans son Histoire, ἀριθμ. 74), Aix-en-Provence 1959/1962, 122 σσ.· Ἐλ. Τούντα, *Le Sacrum Imperium occidental et l'Empire byzantin. Des frictions et inter-influences idéologiques au sein de la scène politique européenne du 12e siècle (1135-1177)*, ἐκδ. Ριζάρειο Ἰδρυμα, Ἀθήνα, 2008, 550 σσ.· G. Wegner (ἐκδ.), *The Legitimacy of the Welfare State. Religion-Gender-Neoliberalism*, ἐκδ. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig 2015, 297 σσ.· Chris Wickham, *The Inheritance of Rome. A History of Europe from 400 to 1000*, ἐκδ. Penguin Books Ltd, London 2009/2010, 651 σσ.· Eil. Power, *Medieval People*, Dover Publications, Inc., Mineola, New York, 1924/1963/2000, 210 σσ.· Pet. H. Wilson, *The Holy Roman Empire 1495-1806*, ἐκδ. Palgrave-MacMillan (σειρὰ Studies in European History), 1999/2011, 156 σσ.· Ἄρ. Παπαδάκης, *Ἡ Χριστιανικὴ Ἀνατολή καὶ ἡ Ἄνοδος τοῦ Παπισμοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ 1071 ὡς τὸ 1453*, St. Vladimir's Seminary Press, New York 1994, καὶ Ἀθήνα, ἐκδ. Μορφωτικὸ Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπέζης-MIET (μτφρ. Στέφ. Εὐθυμιάδης), 2003, 666 σσ.

νά διαδίδεται μέχρι τῆ Γαλλικῆ Ἐπανάσταση (1789). Αὐτὲς οἱ τρεῖς κύριες παράμετροι μαζί με ἄλλες, ὅπως ἡ γέννηση τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν (ἀπὸ τὸν 12ο αἰῶνα καὶ ἐπέκεινα), ἡ ἐδαφικοποίηση (ἐδαφισμός, *territorialismus*) τῶν ἀπολύτως διακριτῶν «ἐθνικῶν» ομάδων (λαοτήτων καὶ φυλῶν) ποὺ προέκυψαν, ὁ Γαλλικανισμός (ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰῶνα), ἡ ἀρχὴ/ἀντίληψη τοῦ Conciliarismus (= Συνοδαλισμός) με διάφορες ἐκφάνσεις καὶ ποικίλες μορφές (14ος-15ος αἰῶνας), καθὼς καὶ ὁ Ἐπισκοπαλισμός (14ος-19ος αἰῶνας), ὁ Ἰωσηφινισμός (μορφὴ τοῦ αὐστριακοῦ Γαλλικανισμοῦ/17ος-18ος αἰῶνας) καὶ ἄλλα ἀκόμη δευτερεύοντα ἀνεξαρτησιακὰ ρεύματα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίσθηκαν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ δυτικὴ Εὐρώπη, φανερώνουν μία βούληση, ἔμμεση ἢ ἄμεση, ἐδαφικῆς, πολιτικῆς ἢ/καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας ἐναντι τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας τῆς Ρώμης, ἡ ὁποία τὰ θεωρεῖ, πολὺ συχνὰ δικαιολογημένα, ὡς ἀπειλὴ τῆς πολιτικῆς συνοχῆς (πεδίο ποὺ τότε τῆς ἀνῆκε) καὶ τῆς «ἐκκλησιακῆς ἐνότητας (= ὁμοιομορφίας)» (πεδίο ποὺ τῆς ἀνῆκε ἀποκλειστικά).

Σύμφωνα με τὴν ἐκκλησιο-κανονικὴ ἐμπειρία τῆς Α΄ χιλιετίας, ἡ Ἐκκλησία ζεῖ καὶ «λειτουργεῖ» ἐπὶ δεδομένου ἐδάφους (αὐτοκρατορικό, κρατικὸ κ.λπ.) ποὺ εἶναι γιὰ τὴν ἴδια «ἔδαφος (μοναδικὰ καὶ ἀποκλειστικά) εὐχαριστιακό» καὶ ποὺ δὲν τῆς ἔδινε κανένα δικαίωμα ὑλικῆς κτήσεως. Ὡστόσο, μόλις ἡ Ἐκκλησία ἀνέλαβε πολιτικὲς ἀρμοδιότητες, *mutatis mutandis*, ἔγινε ἐπίσης «ἀποκλειστικὸς ἰδιοκτήτης» τοῦ ἀντίστοιχου πολιτικοῦ «αὐτοκρατορικοῦ» ἐδάφους. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀνῆκε ἰδιοκτησιακὰ ἀποκλειστικὰ στὸν αὐτοκράτορα. Μόλις ὁ πνευματικὸς ἡγέτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσης ἀνέλαβε εἰδικὲς καὶ ἀποκλειστικὲς πολιτικὲς ἀρμοδιότητες, τὸ ἔδαφος πέρασε αὐτόματα στὴν κατοχὴ του καὶ τὴν κατοχὴ τοῦ ἐκάστοτε διαδόχου του, ποὺ ἐνίστε ὄριζε ὁ ἴδιος (Παπικὰ κράτη). Με ἄλλα λόγια, τὸ παπικὸ κράτος συνιστοῦσε ἓνα «ἀποκλειστικὸ ἔδαφος» τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιοκτησία ἀποδίδεται σὲ μία αὐτόνομη πολιτεία, στὴν περίπτωσι αὐτὴ στὴν αὐτόνομη πολιτεία τοῦ Ρωμαίου Πάπα. Ἐπειδὴ τό/τὰ Παπικό/ἄ κράτος/ἡ διατηρήθηκε/αν γιὰ πολὺ καιρὸ, περίπου γιὰ μία χιλιετία [9ος-19ος (1870) αἰ.], ἡ Ἐκκλησία διαποτίσθηκε ἀπὸ τὸ ἄκαμπτο πνεῦμα τῆς κατοχῆς τοῦ πολιτικοῦ ἐδάφους ποὺ δὲν διαιρεῖται ἐξ ὀρισμοῦ οὔτε μοιράζεται. Ἄν συμβαίνει

αυτό τὸ γεγονός, ἢ προαναφερθεῖσα σύντομη διαπίστωση μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει γιὰ ποιὸν λόγο ἡ ἐκχώρηση τῆς Αὐτοκεφαλίας ἐκ μέρους τῆς Ρώμης εἶχε ὄχι μόνον ἐξ ὀρισμοῦ ἀποκλεισθεῖ, ἀλλὰ ἦταν καὶ ἀδιανόητη. Μπροστὰ σὲ ἓνα τέτοιο ἐνδεχόμενο ἐδαφικοῦ κατακερματισμοῦ, ἡ στάση τῆς ἦταν ἐξ ὀρισμοῦ ἐχθρική. Ἐξ ἄλλου, ἡ συνέχεια ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ ποὺ προηγήθηκαν. Ἡ ἀπώλεια τῶν Παπικῶν κρατῶν, κύρια αἰτία τῆς ἀναστολῆς *sine die* τῆς Α' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ (1870), ρίζωσε ἀκόμη πιὸ πολὺ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τῆς κατοχῆς καὶ ὀδήγησε στὴν ἴδρυση τοῦ Παπικοῦ Κράτους τοῦ Βατικανοῦ μερικὰ ἔτη ἀργότερα, κατὰ τὴν κατάλληλη πολιτικὴ στιγμή καὶ συγκυρία (1929). Τὸ Παπικὸ Κράτος τοῦ Βατικανοῦ εἶναι πράγματι ἡ «συνέχεια» τοῦ «ἀπολεσθέντος» παπικοῦ Κράτους, ποὺ εἶχε ἀπωλέσει τὸ «ἀποκλειστικὸ ἔδαφος» του, ἀλλὰ διατηροῦσε τὴν κυριαρχία του.

Σύμφωνα μὲ ὅσα ἐν συντομία καὶ καθόλου ἐξαντλητικὰ ἀναφέρθηκαν, ἓνα ἀπλὸ σχῆμα θὰ μπορούσε νὰ καταδείξει τὴν ἐμμονὴ τῆς Ρώμης σχετικὰ μὲ τὸ «ἀποκλειστικὸ ἔδαφος» τῆς:

Romanitas (476)-Παπικὰ Κράτη [8ος/9ος-19ος (1870) αἰ.]-Κράτος τοῦ Βατικανοῦ (1929)

Εἶναι ἱστορικὰ διαπιστωμένο ὅτι αὐτὲς οἱ τρεῖς διαδοχικὲς πραγματικότητες ποὺ καλύπτουν μιὰ μιση χιλιετία παρουσιάζουν πράγματι στοιχεῖα ἰδεολογικῆς συνέχειας. Εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ τύπος τοῦ στερεοτύπου, τῆς διαπίστωσης καὶ τῆς προοπτικῆς, ποὺ φανερώνει τοὺς λόγους ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἡ Αὐτοκεφαλία εἶχε/ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ ἀγνοηθεῖ, παραλειφθεῖ καὶ ἀποκλεισθεῖ.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπογραμμίζουμε μόνον ὅτι στὸν Μεσαίωνα, κατὰ τὴ διάρκεια τριῶν αἰῶνων (13ος-15ος αἰώνας), αὐτὲς οἱ δύο ἀπόψεις, σαφῶς ἐτερόκλητες ἀλλὰ ὁμώνυμες, δημιούργησαν μιὰ χιονοστιβάδα σύνθετων πραγμάτων, ποὺ διέφυγε ἀπὸ κάθε ἔλεγχο τὴ στιγμή τῆς Μεταρρύθμισης (1517), ἡ ὁποία ἐνίσχυσε τὴν ἐκκοσμίκευση τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ Κράτους καὶ τελειοποίησε τὸν χαρακτήρα τῆς, αὐτὸν τῆς αὐτόνομης ὄντοτητας, προκαλώντας τὴν καταστροφὴ τῆς ἐκκλησιακῆς ἐνότητας τῆς ἀναμειγμένης ἔκδηλα μὲ πολιτειακὲς ἀντιλήψεις στὴ Δύση, ὅπως τὴν ἐννοοῦσε ἡ Ρώμη. Ἔτσι, γιὰ τὴ Ρώμη, οἱ αἰτίες ἦταν προφανεῖς καὶ συνδεδεμένες κυρίως μὲ τὴ μονοκαμεραλιστικὴ ἐκκλησιολογία τῆς, ἡ ὁποία ἐδραιώθηκε μετὰ ἀπὸ

τῆ διακοπῆ τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας (1054), καὶ ἀκριβέστερα μετὰ ἀπὸ τῆ μεταρρύθμιση τοῦ Γρατιανοῦ-Gratianus (*grosso modo*, γιὰ νὰ μὴν ὑπεισέλθουμε σὲ λεπτομέρειες). Εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ ἐρώτημα ποῦ ἐτέθη ἐνώπιον τῆς Ρώμης ἀπὸ τοὺς ὑπερμάχους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας ἦταν προδήλως πολιτικῆς φύσεως. Τὸ ζήτημα ποῦ τίθεται στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι, πῶς ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ποῦ ἦταν καὶ ἡ ἴδια Ἐκκλησία συνοδικῶς κατὰ τόπον-αὐτοκέφαλη καὶ ἐπομένως διέθετε αὐτοκεφαλικὴ ἐμπειρία, διαχειρίσθηκε αὐτὸ τὸ αἶτημα καὶ πῶς ὄφειλε νὰ τὸ διαχειρισθεῖ.

Ἐναντι αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν διαπιστώσεων, μερικὲς ἐπισημάνσεις ἱστορικῆς καὶ ἐκκλησιο-κανονικῆς τάξεως μποροῦν νὰ συμβάλουν στὴν καλύτερη κατανόηση αὐτῆς τῆς προσέγγισης. Θὰ ἐξετάσουμε ἐπομένως ὀρισμένα στοιχεῖα ἀπαντητικὰ ποῦ συγκεντρώσαμε ἀπὸ ποικίλες πηγές καὶ γεγονότα *ad hoc* καὶ *non ad hoc*.

1) Τὰ φεουδαρχικὰ καὶ ἄλλα κράτη ποῦ διαμορφώθηκαν ἐπεδίωκαν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα, μία «ἀνεξαρτησία ἐκκλησιαστικῆ» πολιτικῆς φύσεως ἔναντι τῆς Ρώμης (χρῆση τῆς ἀνεξαρτησίας/ἐκκλησιακῆς «αὐτοκεφαλίας», γιὰ νὰ ἐπιτύχουν πολιτικούς σκοποὺς καὶ ἐπιδιώξεις).

2) Κατὰ τὴ διάρκεια καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὶς Σταυροφορίες (1095-1204/1261), οἱ δυτικὲς κατακτήσεις «εἰσήγαγαν» ἱστορικὰ καὶ ἐκκλησιο-κανονικὰ γιὰ πρώτη φορὰ νέες Ἐκκλησίες ἀπὸ ἀποψη τελετουργικοῦ τυπικοῦ (*Ritus*) στοὺς κόλπους τῆς Ρώμης, ποῦ «μεγάλωσαν» καὶ διεύρυναν τὸ ἔδαφος τῆς δικαιοδοσίας τῆς στὴν Ἀνατολή, ἐνῶ ἡ χορήγηση τῆς αὐτοκεφαλίας ἀντιθέτως «ἀφαιρεῖ» καὶ «ἀποκόπτει» δικαιοδοτικὰ ἐδάφη ἀπὸ τὰ ἀρχικά, καθὼς καὶ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἀποκτῶνται μεταγενέστερα. Ἐπίσης, οἱ νέες ἀνατολικὲς ρωμαιο-καθολικὲς Ἐκκλησίες ποῦ γεννήθηκαν δὲν εἶναι Ἐκκλησίες αὐτοκέφαλες, ἀλλὰ «Ἐκκλησίες ἐνωμένους μὲ μία ἄλλη κατὰ τόπον Ἐκκλησία (ἐκείνη τῆς Ρώμης)», προφανῶς «ἀνώτερη» καὶ «μοναδική» καὶ συνεπῶς μιᾶς διαφορετικῆς ἐκκλησιολογικῆς ὑποστάσεως σὲ σχέση μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς «νέες» ἐδαφικὲς Ἐκκλησίες. Αὐτὴ ἡ ἀπολύτως καινοτόμος δομὴ ἐγκαινιάζει μία ἐνότητα διὰ τῆς ἐξαρτήσεως καὶ ἀποκλείει τὴν ἐνότητα διὰ τῆς κοινωνίας ἐκκλησιακῶν ἑτεροτήτων, ὅπως προβλέπει ὁ 34ος Ἀποστολικὸς κανόνας. Ἐπιπροσθέτως, αὐτὴ

ή πραγματικότητα επιβεβαιώνει την αρχή της μονοκεφαλίας ή, με σύγχρονους όρους, της παγκόσμιας δικαιοδοσίας, που αναδύθηκε στη συνέχεια. Η χρήση της έκφρασης «Ἐκκλησίες ἐνωμένες με τὴ Ρώμη», που δημιουργήθηκε εκείνη τὴν ἐποχή, δὲν ἐπιτρέπει, ἐξ ὀρισμοῦ καὶ σὲ ἀπόλυτο βαθμό, τὴν πραγματικὴ ὑπαρξὴ Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν διακριτῶν καὶ ἐδαφικῶς σαφῶς καθορισμένων.

3) Ἡ ἀντίληψη τοῦ Οὐνιτισμοῦ (ἀπὸ τὸ 1596-Σύνοδος τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ), δὲν στηρίζεται στὶς ἀρχὲς τῆς συνοδικῆς αὐτοκεφαλίας, ἀλλὰ στὶς ἀρχὲς τῆς ἑνώσεως με ἓνα μοναδικό, «ἀνώτερο» καὶ ἀποκλειστικὸ ἐκκλησιακὸ κέντρο καὶ στὴν ἴδρυση κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν παράλληλων καὶ ὁμώνυμων (συν-εδαφικῶν) στὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους, ὅπως κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Σταυροφοριῶν. Ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ πλαισίου, μποροῦμε ἀναπόφευκτα νὰ συμπεράνουμε μίαν ἐμφανῆ ἔλλειψη στέρεας ἐκκλησιολογίας τῆς ὑποστάσεως αὐτῶν τῶν συν-εδαφικῶν Ἐκκλησιῶν.

4) Ἡ περίφημη πολιτικὴ φράση «*cuius regio, eius religio*» ἀποτυπώνει τὴ λουθηρανικὴ ἀντίληψη τῆς νέας «ἐδαφικῆς ἀρχῆς», ἡ ὁποία ἐφαρμόσθηκε ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα καὶ βασίσθηκε στοὺς διάσπαρτους «ἐδαφικοὺς πρίγκιπες». Συνεπῶς, ὁ Φεουδαλισμὸς (9ος-15ος αἰῶνας) καὶ ἡ Ἀρχὴ τοῦ «*cuius regio, eius religio*» (ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα), ποὺ στὴ δυτικὴ Εὐρώπῃ διεκδικεῖται με μίαν διαφορετικὴ μορφή, διατηρήθηκαν ἔναντι τῆς κυρίαρχης καὶ ἀμετάβλητης ἐκκλησιαστικῆς θέσεως καὶ ἀρνήθηκαν τὴν ὑποταγὴ στὸν Πάπα καὶ τὰ Ποντιφικὰ Κράτη, παραμένοντας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου, ἀπαιτητικοὶ διεκδικητὲς τῆς πολιτικο-ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας, τὴν ὁποία ὀρισμένες φορὲς ἐπέβαλλαν *de facto*. Με ἄλλα λόγια, ἡ ἔκρηξη τῆς Μεταρρύθμισης (1517), ποὺ δημιούργησε μίαν «χινοστιβάδα» καὶ ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σύγκλισης διαφορετικῶν στοιχείων καὶ συνάρτηση γεγονότων τοῦ παρελθόντος, καθὼς καὶ ἡ υἱοθέτηση τῆς ἀνωτέρω ἀνεξαρτησιακῆς ἐδαφικῆς ἀρχῆς (τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα), εἶναι οἱ παράμετροι ποὺ συμπίπτουν με τὴν ἑναρξὴ τῆς Νεωτερικότητας, ποὺ ἀπορρέει, πράγματι, ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς Μεταρρύθμισης. Βλέπουμε ἀνατέλλουσες τὴν ἀπολυταρχία τοῦ ἀναδυόμενου σύγχρονου Κράτους, καθὼς καὶ τὴν ἀπολυταρχία τοῦ ἀτόμου, ποὺ καταργεῖ τὴν κοινοτικὴ ἐκκλησιακὴ ἐμπειρία. Δὲν θὰ θέλαμε νὰ ἐξαγάγουμε γρήγορα

συμπεράσματα, ἀλλά, κατὰ τὴν ἄποψή μας, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ εἶχαμε ἀποφύγει σοβαρὲς ἀποκλίσεις, ἐὰν ἡ Ρώμη εἶχε ἐκείνη τὴ στιγμή προβεῖ σὲ «χορήγηση» Αὐτοκεφαλίων, στηριζόμενη σὲ μία στέρεα καὶ ἐκκλησιο-κανονικὰ σαφῶς καθορισμένη βάση, ἐναρμονιζόμενη μὲ τὴν προηγούμενη ἐκκλησιακὴ ἐμπειρία τῆς Α΄ χιλιετίας.

5) Ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα ποὺ ἐμφανίζουν τὴν ἔννοια τῆς «αὐτοκεφαλίας» καὶ τῆς «αὐτονομίας» ὡς πρακτικῆς διαστασιτικῆς καὶ σεπαρατιστικῆς/ἀποσχιστικῆς, ὑποδηλώνοντας μία διάσχιση καθαρὰ καὶ βαθέως πολιτικῆ. Εἶναι κυρίως καὶ ἀκριβῶς γιὰ αὐτὸν τὸν λόγο (πρβλ. *Romanitas*), ποὺ οἱ Αὐτοκεφαλίες αὐτὲς εἶχαν πλήρως ἀποκλεισθεῖ ἀπὸ τὴ Δύση. Θεωρώντας ὅτι αὐτὸ τὸ συνολικὸ εὐρωπαϊκὸ σκηρικὸ ἀφορᾶ ὅλες τὶς ἀναδύμενες Ἐκκλησίες, διαπιστώνουμε μία ὑποδηλούμενη ἀπόλυτη ταύτιση τῆς «Αὐτοκεφαλίας» μὲ τὴν ἔννοια τῆς «πολιτικο-ἐκκλησιαστικῆς» ἀνεξαρτησίας.

6) Ἡ ἀντίληψη τῆς «Αὐτοκεφαλίας» ὡς πρακτικῆς πολιτικῆς καὶ ὡς γεγονότος ἐξ ἴσου βαθιὰ πολιτικοῦ φανερώνει ὅτι ὑφίσταται μία ὁρολογικὴ σύγχυση μεταξὺ τῆς «ἀν-εξαρτησίας» καὶ τῆς «αὐτοκεφαλίας». Ἡ ταύτιση αὐτῶν τῶν δύο ἐντελῶς διαφορετικῶν πρακτικῶν ὑπῆρξε μοιραία καὶ καθοριστικὴ γεγονότων καὶ ἐξελιξέων στίς θέσεις ποὺ ἔλαβε ἡ Ρώμη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας. Ὁ πολιτικὸς ὅρος «ἀν-εξαρτησία» παραπέμπει σὲ μία ὀριστικὴ ρῆξη τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας, γεγονὸς ποὺ φοβόταν μετὰ βδελυγμίας ἡ Ρώμη, ὄχι χωρὶς λόγο, ἀκριβῶς ὅπως φοβόταν καὶ τὴν ἐδαφικὴ ἀπομείωση, ἐνῶ ἡ «αὐτοκεφαλία», πραγματικότητα σαφῶς ἐκκλησιο-κανονικῆ, ἐμπεριέχει δύο ἀντινομικὲς διαστάσεις, ποὺ ὅμως εἶναι θετικὲς καὶ δημιουργικὲς ἐντὸς τῆς ἀντινομίας τους: ἐπικύρωση τῆς πολιτιστικῆς ἢ ἐθνικῆς ἐτερότητας ἀφ' ἑνός καὶ ἀφ' ἑτέρου βούληση διατήρησης τῆς πληρότητας τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας ταυτόχρονα. Πρόκειται γιὰ τὴ διττὴ πραγματικότητα ποὺ βασίζεται στὴν χαλκηδόνια ἀντινομία τοῦ «ἀσυγχύτως» καὶ «ἀδιαιρέτως» τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ποὺ γέννησε, προσέδωσε ἀξία καὶ ἐνίσχυσε καταφάσκοντας τὸ συνοδικῆς προέλευσης κανονικὸ σύστημα τῆς Αὐτοκεφαλίας.

Ἡ Β΄ χιλιετία στὸ σύνολό της φανερώνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ὄχι μόνον δὲν ἦταν εὐνοϊκὴ στὴ χορήγηση αὐτοῦ του κανονικοῦ συστήματος, ἀλλὰ ἦταν ἐχθρικὴ καὶ διαρκῶς ἀντιτιθέμενη. Κατὰ τὴ

διάρκεια τοῦ Μεσαίωνα, ὁ Πάπας μποροῦσε νὰ χορηγήσει αὐτοκεφαλίες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποῦ τὸ ἔπραττε παραλλήλως ὁ αὐτοκράτορας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅσον ἀφορᾶ τὶς βαλκανικὲς λαότητες (σλαβικὲς Αὐτοκεφαλίες), χορηγώντας πολιτικὲς αὐτοκεφαλίες. Ἐξ ἄλλου, γνώριζε αὐτὴν τὴν ἱστορικο-πολιτικὴ πραγματικότητα. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐρωτήματα στὰ ὁποῖα καλούμαστε νὰ ἀπαντήσουμε ἀφορᾶ τὸ παρακάτω ζήτημα, τὸ ὁποῖο εἶναι προφανῶς ἀνοικτὸ ὑπὸ πολλὰς ἔννοιες: γιὰ ποιούς λόγους τελικὰ ἡ Ρώμη ἀρνήθηκε τὴ χορήγηση τῆς «αὐτοκεφαλίας»; Ὑπάρχουν ἀναμφίβολα πολλὰς ἀπαντήσεις, πιθανῶς διαφορετικὲς ἢ ἀντίθετες. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ κανονολόγοι δὲν μπόρεσαν ἀκόμη νὰ δώσουν μία ἀπάντηση σταθερὴ, ἱκανοποιητικὴ καὶ ἐνιαία *ad hoc*, διότι ἀπλουστάτα τὸ ζήτημα δὲν εἶχε ποτὲ μέχρι σήμερα τεθεῖ ἐπὶ τάπητος ἔρευνας καὶ σὲ συγκεκριμένη διερευνητικὴ βάση.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ Ρώμη, αὐτὸ ποῦ ἔζησε στὸ πλαίσιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μὲ τὶς ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Α΄ χιλιετίας καὶ ἀποδεδειγμένα στὶς ἀρχὲς τῆς Β΄ χιλιετίας, ἐπέμενε νὰ τὸ ἀρνεῖται κατηγορηματικὰ στοὺς αἰτοῦντες τὴν «αὐτοκεφαλία», ποῦ βρισκόνταν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς κανονικῆς δικαιοδοσίας τῆς (Δυτικῆς Εὐρώπῃ). Ὁ 1ος κανόνας τῆς Τοπικῆς (ἢ Ἡ΄ Οἰκουμενικῆς) Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 879-880, σὲ μία ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὑπῆρχε ἤδη ἡ συνείδηση τῆς ἑτερότητας/ἀνομοιότητος ἐντὸς τῆς ἐκκλησιο-κανονικῆς ἐνότητας, τονίζει τὴν ἀρμοδιότητα ποῦ πρέπει νὰ ἀναλάβει κάθε κατὰ τόπον Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία, γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνία. Ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν χορηγηθεῖ αὐτοκεφαλίες στὴ Δύση, μήπως θὰ εἶχαμε ἀποφύγει τὸ προτεσταντικὸ σχίσμα (1517), τὸ ὁποῖο, τὸ ἐκπνεῦσαν ἔτος (2017), ἔχει ἤδη συμπληρώσει μία διαδρομὴ μισῆς χιλιετίας; Ἡ περίπτωση τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας (16ος αἰώνας) ἀποτελεῖ ἐξ ἄλλου ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ παράδειγμα ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια, διότι ἔγινε «αὐτοκέφαλη» μὲ δική της (αὐθαίρετη) πρωτοβουλία, παρὰ τὴν ἐπίμονη καὶ διαρκὴ ἄρνηση τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Μὲ ἄλλα λόγια, τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία προχώρησε, ὑπὸ τὴ μορφὴ ἔστω πραξικοπήματος, στὴν αὐθαίρετη διακήρυξη ἐνὸς ἐκκλησιακῶς ἀνεξάρτητου καθεστώτος δὲν ἀποτελεῖ ἄραγε ἱκανοποίηση ἐνὸς ἔμμεσου ὁράματος κτήσεως ἐκκλησιαστικῆς

ανεξαρτησίας και αυτοκεφαλίας; (Τὸ 1534, ὁ Ἑρρίκος ὁ Η΄ συντάσσει τὴν Πράξη τῆς Πρωτοκαθεδρίας, ἡ ὁποία καθιστᾷ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς διαδόχους του «μοναδικὸ καὶ ἀνώτατο ἀρχηγὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας»). Ἴσως προβοῦμε στὸ σημεῖο αὐτὸ σὲ ἕναν καιρικὸ καὶ συναφειακὸ παραλληλισμὸ: τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ, δηλαδὴ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 16ου αἰῶνα, λαμβάνοντας ὑπ’ ὄψιν τὰ αἴτια τῆς Μεταρρύθμισης, ποὺ ἐμφανίσθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ ἰδίου αἰῶνα, ἀποφάσισε νὰ ἀπαντήσῃ θετικὰ στὴν ἐπίσης πολιτικῆς φύσεως ἀξίωση ποὺ διατυπώθηκε ἀπὸ τοὺς Ρώσους, οἱ ὁποῖοι, στὴν κυριολεξία – ἄς ἐπιτραπῆ ὁ ὅρος – τὸ «ἄρπαξαν ἀπὸ τὸν λαϊμὸ» καὶ τὸ ὁδήγησαν σὲ ἀδιέξοδο, καὶ αὐτὸ τότε, *volentes nolentes*, τοὺς χορήγησε ἐκκλησιακὴ ἀν-εξαρτησία (1589). Μὲ τὴν ἐπιφύλαξη βέβαια ὅτι ἡ ἀπάντηση δὲν δόθηκε σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο (ἀν-εξαρτησία), ἀλλὰ σὲ ἐκκλησιαστικὸ, μὲ τὴ χορήγηση τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας (1589/1593).

Σχετικὰ δὲ μὲ τὴν ἐνδεχόμενη καὶ μεταβαλλόμενη λειτουργία τοῦ κανονικοῦ συστήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας στοὺς κόλπους τοῦ Πατριαρχείου/Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ γιὰ νὰ διευκολύνουμε τὴν ἐδῶ ἐκτυλισσόμενη προβληματικὴ, μποροῦμε νὰ διακρίνουμε πέντε (5) ἱστορικὲς περιόδους πρὸς μελέτη ἐντὸς τῆς προοπτικῆς ποὺ ἐπι-καλοῦμαστε στὸ σημεῖο αὐτό:

**Πέντε (5) περίοδοι/σταθμοὶ τῆς «αὐτοκεφαλίας»
στοὺς κόλπους τοῦ Πατριαρχείου/Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης (Δυτικὴ Εὐρώπη)**

1. **1ος αἰ.-1054:** Πλήρης κοινωνία μὲ τὶς λοιπὲς Αὐτοκέφαλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες
2. **1099-1261:** Πατρωνία/Κηδεμονία τῶν λατινικῶν συν-εδαφικῶν Ἐκκλησιῶν στὴν Ἀνατολή (21847)
3. **13ος αἰ.-1517:** Ἄρνηση τῆς Αὐτοκεφαλίας στοὺς αἰτοῦντες τὴν πολιτικὴ «ἀν-εξαρτησία»
4. **1596-1990:** Ἄρνηση τῆς Αὐτοκεφαλίας στοὺς διεκδικοῦντες τὴν ἀρχὴ «*cuius regio, eius religio*». Ὅχι Ἐκκλησίες «αὐτοκέφαλες», ἀλλὰ Ἐκκλησίες «ἐνωμένες μὲ τὴ Ρώμη» (*sui juris*)
5. **2006:** Ἐκκλησία τῆς Ρώμης: Ὅχι πλέον Ἐκκλησία κατὰ τόπον (Πατριαρχεῖο), ἀλλὰ «Παγκόσμια» (*sic*) μονοκαμεραλιστικὴ Ἐκκλησία ὑψηλικῶν διαστάσεων

Στους κόλπους μιᾶς τέτοιας παγκόσμιας μονοκαμεραλιστικῆς (ιταλιστὶ *monocamerale*) Ἐκκλησίας, δὲν (μπορεῖ νά) ὑπάρχει δυνατότητα νὰ ὑφίσταται μία κατὰ τόπον αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία μὲ τὸν τρόπο πὸν τὴ θεωροῦσαν οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι τῆς Β΄ χιλιετίας (Α΄-325, Γ΄-431, Δ΄-451 καὶ Πενθέκτη-691). Ὡστόσο, ἐὰν αὐτὴ ἡ δυνατότητα ἢ τὸ ἐνδεχόμενο ὑπῆρχε ἔστω καὶ καθ' ὑπόνοιαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, αὐτὰ ἀποκλείσθηκαν ὀριστικὰ καὶ ἐξαλείφθηκαν μόλις προσφάτως, ἀπὸ τὸ ἔτος 2006 (καὶ ἐντεῦθεν), χρονολογία ἐπίσημου ἐγκαινιασμοῦ τῆς «Παγκόσμιας Ἐκκλησίας» (*sic*). Τὸ γεγονός αὐτὸ θὰ θέσει ἓνα τεράστιο πρόβλημα σὲ ἐκκλησιο-κανονικὸ καὶ οἰκουμενικὸ ἐπίπεδο, ὅταν θὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐκκλησιακὴ ἐνότητα ἀνάμεσα στὶς δύο Ἐκκλησίες: ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης θὰ ἀποδεχθεῖ ἄραγε ὅλες αὐτὲς τὶς Ὁρθόδοξες κατὰ τόπους-Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, οἱ ὁποῖες ἀνεδύθησαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας (16ος-21ος αἰώνας); Καὶ ἀκόμη περισσότερο, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης θὰ ἀποδεχθεῖ αὐτὴν τὴ νέα πραγματικότητα –καὶ παλαιὰ συγχρόνως–, ἐνῶ ἡ ἴδια διαθέτει πλέον στὰ ἐδάφη τῶν Ὁρθοδόξων κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν *συνεδαφίζουσες* «Ἐκκλησίες ἐνωμένες μὲ τὴ Ρώμη καὶ *sui juris*» (τῶν ὁποίων τὸ ἐκκλησιολογικὸ καθεστῶς εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν); Ἐπιπλέον, αὐτὲς οἱ Ἐκκλησίες «οἱ ἐνωμένες μὲ τὴ Ρώμη» βρίσκονται στὸ ἴδιο «παραδοσιακὸ» ἔδαφος μὲ τὶς Ὁρθόδοξες κατὰ τόπους Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, ἐξαπλώνοντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔτι καὶ ἔτι τὸ μείζον ἐκκλησιολογικὸ πρόβλημα τῆς *συν-εδαφικότητας* (1099-1847-2006, τρεῖς χρονολογίες-σταθμοὶ τῆς προκληθείσας ριτουαλιστικῆς *συνεδαφικότητας*). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ διακοπὴ τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας τοῦ 1054, ἡ ὁποία συνιστᾶ τὴν ἑναρξὴ τῶν γεωπολιτικῶν καὶ γεωεκκλησιαστικῶν ἀναταράξεων τόσο ἐντὸς τῆς Εὐρώπης ὅσο καὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, προκάλεσε πολλαπλὰ προβλήματα καὶ ριζικὲς ἀλλαγές κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ νέα καὶ πολλαπλὰ ἐκκλησιο-κανονικὰ προβλήματα, πὸν προβάλλουν ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Γ΄ χιλιετίας, κατὰ τὴ μελέτη –ἀπὸ διάφορες ὀπτικὲς– τοῦ ἐκκλησιο-πολιτικοῦ ζητήματος τῆς Αὐτοκεφαλίας.

Β. Ἡ Αὐτοκεφαλία στὴν Ἀνατολικὴ χριστιανικὴ Εὐρώπη (Β' χιλιετία)

Ἦδη ἀπὸ τὴν πρώτη προσέγγισή της, ἡ Αὐτοκεφαλία στὴν Ἀνατολή, ὅπως καὶ στὴ Δύση, προσδιορίζεται σὲ σχέση μὲ τὴν κοινωνιακὴ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Πράγματι, τὴν παρουσιάζουμε ὡς παράμετρο ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας καὶ συγχρόνως διαπιστώνουμε ὅτι συνιστᾶ τὸ κορυφαῖο σύγχρονο πρόβλημα στοὺς κόλπους τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ὅπως ἤδη προαναφέρθη. Ἐὰν ἡ αὐτοκεφαλία ἀποτελεῖ τὸ κύριο πρόβλημα τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς ἐποχῆς μας, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ὁ ὅρος αὐτὸς ἔχει λάβει σχεδὸν ἀρνητικὸ περιεχόμενο. Τίθεται σὲ ἀπόλυτη ἀντίθεση πρὸς τὴν ἔννοια τῆς «ἐνότητας», ἕνα ζήτημα ποὺ ἔχει συζητηθεῖ καὶ συνεχίζει νὰ συζητεῖται καὶ στὴ Δύση. Πράγματι, αὐτὲς οἱ δύο ἔννοιες, αὐτοκεφαλία καὶ ἐνότητα, θεωροῦνται ἀντίθετες καὶ ἀντιμαχόμενες στὴν ἐποχὴ μας, διότι ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ταυτόχρονη καὶ ἑτερότοπα παράλληλη ὑπαρξή τους εἶναι ἀδύνατη, δεδομένου ὅτι θεωρεῖται ὅτι ἡ μία ἀποκλείει τὴν ἄλλη. Ὡστόσο, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν διαφόρων ἱστορικῶν περιόδων τῆς Β' χιλιετίας, ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως υἱοθέτησε συνειδητὰ τὸ κανονικὸ σύστημα τοῦ Αὐτοκεφάλου, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἐνότητά της σὲ σχέση μὲ τὶς νέες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες ποὺ ἰδρύθηκαν κατὰ τὸ διάστημα αὐτό.

Ἐπὶ πλεόν, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰῶνα, ἐμφανίζονται νέες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ ἐθνικοῦ Κράτους, ποὺ ἔχουν ἐξωτερικὰ τὸ ἴδιο περιεχόμενο μὲ τὸ ἐκφραζόμενο μὲ τὴν ἔννοια τῆς «ἐθνικῆς Ἐκκλησίας» (*sic*). Εἰδικώτερα, ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰῶνα, ποὺ εἶναι ὁ αἰώνας τῶν ἐθνικῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῆς ἐπίπλευσης τῆς ταυτότητας, ὁ ἀριθμὸς τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ποὺ ὀνομάζονται πρῶτιστα «ἐθνικὲς» (*sic*), αὐξάνεται. Κυρίως στὶς Βαλκανικὲς χῶρες, ἡ πολιτικὴ ἀνανέωση (ἐλευθερία) θὰ προκαλέσει τὴν αὐθαίρετη διακήρυξη καὶ στὴ συνέχεια τὴν κανονικὴ ἀνακήρυξη τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Πρόκειται γιὰ τὴ στιγμή τῆς ἀνάδυσης τῆς ἰδεολογίας τοῦ Ἔθνους-Κράτους (καὶ ὄχι τοῦ Κράτους-Ἔθνους, ὅπως λανθασμένα υἱοθετεῖται γιὰ τὸν Βαλκανικὸ χῶρο), ποὺ περιλαμβάνει ἐθνικὲς ομάδες, οἱ ὁποῖες ἐμφανίζουν στὸ ἐσωτερικὸ

τους μεγάλη όμοιογένεια. Πρόκειται για τή γέννηση τών Ἐθνικῶν Κρατῶν στὸ ἔδαφος τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἱστορικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ποὺ ἀποτελοῦσε ἐκείνη τὴν ἐποχὴ Ἐθναρχία ὄλων τῶν λαοτήτων-ἐθνοτήτων ποὺ κατοικοῦσαν στὴν ἴδια ἐδαφικὴ ἐκκλησιακὴ δικαιοδοσία. Σύμφωνα μὲ τὰ ἐθνικιστικὰ ιδεώδη καὶ τὶς ἐθνικιστικὲς ιδεολογίες τῆς ἐποχῆς, γεννήθηκε ἕνας ὀξὺς ἐθνικισμὸς διαφόρων ἀποχρώσεων ἀλλὰ ὁμώνυμος καὶ ὁμόχρωμος στὴ βάση του, καὶ συνέβαλε *volentes nolentes* στὴ διαμόρφωση τῶν ἐθνικῶν μὲν Ἐκκλησιῶν ἀλλὰ ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς Αὐτοκεφαλίας. Ἔτσι, χρησιμοποιήθηκε πολιτικά (σχεδὸν πολιτειακά) τὸ κανονικὸ σύστημα τῆς Αὐτοκεφαλίας, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ διαίρεση καὶ ἡ ἐθνικὴ ἀποξένωση, οἱ ὁποῖες προήλθαν ἀπὸ δύο φαινόμενα ποὺ συνιστοῦν ἐπιδεινώση: τὶς ἐθνικότητες (=ἀκόμη μία φορὰ ἐντοπίζουμε τὴν ἔννοια τῆς συλλογικῆς ταυτότητας) καὶ τὸν ἐθνο-φυλετισμὸ (ὡς μεγεθυντικὴ συνέπεια καὶ φυσικὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πρώτου).

Τὸ τοπίο καὶ τὸ δισχιστικὸ ἱστορικὸ πλαίσιο

1. Ἡ πρώτη κατὰ τόπον Ἐκκλησία ποὺ ἔλαβε συνοδικῶς καὶ θεσμικῶς τὴν ἐκκλησιακὴ αὐτονομία ἦταν ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου (431)· ἰδρύθηκε ἀποκλειστικῶς μὲ ἀποφάσεις καὶ ἐπικυρώσεις Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὸ κανονικὸ σύστημα τῆς Πενταρχίας (451) εἶχε μόλις τεθεῖ σὲ ἐφαρμογὴ καὶ ἀντιπροσώπευε, κατὰ κάποιον τρόπο, τὴν ἰδανικὴ τάξη τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας: τὸ ιδεῶδες τῆς ἁρμονίας, τῆς συναίνεσης καὶ τῆς εὐταξίας, καὶ κυρίως τὸ κοινωνιακὸ καὶ συναινετικὸ ιδεῶδες.

2. Στὴ συνέχεια, κατὰ τὴν ἀρχαία, ὅπως καὶ κατὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐποχὴ, καὶ ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες «ἔλαβαν» τὴν «αὐτοκεφαλία» τους, μὲ ἀποφάσεις ἐτέρων ἀρχῶν, καὶ ὄχι μὲ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἔτσι, ἡ Ἐκκλησία τῆς Γεωργίας ἦταν ἡ πρώτη ποὺ εἶδε τὴν αὐτοκεφαλία τῆς νὰ «ἰδρῦεται» μὲ πρωτοβουλία μιᾶς Μητέρας-Ἐκκλησίας (Πατριαρχεῖο Ἀντιοχείας, τὸ 486), ἄνευ ὠστόσο ἐκκλησιο-κανονικοῦ ἀντικρύσματος. Ὅρισμένοι Ρωμαῖοι Αὐτοκράτορες μονομερῶς διεκήρυξαν «αὐτοκέφαλες» καὶ ἄλλες κατὰ τόπους

Ἐκκλησίες: τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς «*Justiniana Prima*» (δυνάμει μιᾶς ἀποφάσεως τοῦ αὐτοκράτορα Ἰουστινιανοῦ τὸ 535), τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ραβέννας (ἔργο τοῦ αὐτοκράτορα Κώνστα Β΄ τὸ 666), τὴν Ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδας, μὲ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορα Βασιλείου τοῦ Β΄ τὸ 1019. Ἐπίσης, στὴ Βαλκανικὴ χερσόνησο, ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας «ἔλαβε» τὸ καθεστῶς τοῦ «Πατριαρχείου» προσωπικὰ καὶ ὄχι συνοδικὰ ἐκ μέρους τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τὸ 927, καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας, κατόπιν αἰτήματος τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ ἀξιώσεως τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδώρου Λασκάρεως, «ἔλαβε» (στὴ Νίκαια, τὸ 1219-ἐποχὴ τοῦ θεσμικοῦ διαμελισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, λόγω τῶν ἀλλεπάλληλων Σταυροφοριῶν) τὸ καθεστῶς τῆς «αὐτοκεφαλίας» ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχου Μανουὴλ Α΄. Ὅλες ὅμως αὐτὲς οἱ «αὐτοκεφαλίες», οἱ ὁποῖες ἦταν, ἄς τὸ ἐπαναλάβουμε, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πολιτικὲς, προέκυψαν ἀπὸ τὴν πρωτοβουλία μόνον τῶν αὐτοκρατόρων, ἀπέβλεπαν στὴν ἱκανοποίηση συγκυριακῶν πολιτικῶν σκοπιμοτήτων ἔναντι τῶν Βαλκανικῶν λαοτήτων (πρβλ. διάσπαρτα πλήθη –ὑπενθυμίζεται ὅτι τὸ σύγχρονο Αὐτοκέφαλο ἐκχωρεῖται σὲ λαὸ μὲ πολιτειακὴ ὄντοτητα καὶ διεθνή ἀναγνώριση καὶ ὄχι σὲ ἓνα ἔθνος ἢ ἓναν διάσπαρτο-διασπορικὸ λαὸ σὲ χώρους «Διασπορᾶς» καὶ καταργήθηκαν πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453).

3. Ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας διακήρυξε αὐθαίρετα καὶ μονόπλευρα τὴν «ἀν-εξαρτησία» τῆς ἔναντι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἤδη ἀπὸ τὸ 1448). Ἡ αὐτοκεφαλία τῆς ἀνακηρύχθηκε κανονικῶς μετὰ ἀπὸ 150 χρόνια, ἤτοι τὸ 1589/1593 μὲ πατριαρχικὴ κανονικὴ διαδικασία (1589) καὶ μὲ πενταρχικὴ συναίνεση [τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς (1593)]. Εἶναι ἡ πρώτη κατὰ τόπον Ἐκκλησία ποὺ ἔλαβε τὴν αὐτοκεφαλία τῆς στὴ σύγχρονη ἐποχὴ (τῆς Νεωτερικότητος) ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1453), ἐνῶ οἱ ἄλλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες ἀνακηρύχθηκαν κανονικῶς Αὐτοκέφαλες ἀρκετὰ ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20ου αἰῶνα (1850-1998), ἀλλὰ αὐτὴν τὴν φορὰ ἐντὸς τῶν συνοριακῶν ὁρίων καὶ τοῦ συνοριακοῦ περιγράμματος τοῦ ἀντίστοιχου ἐπισήμως ἀναγνωρισμένου ἐθνικοῦ κράτους.

Πράγματι, στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, τὸ πνεῦμα τοῦ Διαφωτισμοῦ γέννησε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπανάστασης καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας, ποὺ ἐκφράσθηκε μὲ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση τὸ 1789. Πολὺ καιρὸ πρὶν, ἢ προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση (1517 καὶ ἐπέκεινα) εἶχε ἐπίσης περάσει ἀπὸ ἐδῶ. Αὐτὰ τὰ ὀρόσημα τῆς Ἱστορίας τροφοδότησαν τὴ διαμόρφωση ἐθνικιστικῶν καὶ ρατσιστικῶν θεωριῶν ποὺ διείσδυσαν καὶ διαπέρασαν (σ)τὸν χῶρο τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἐθνικὴ ἐπανάσταση κέρδισε τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς. Κάθε λαὸς μὲ τὴ σειρά του συνειδητοποίησε τὴν ἐθνικὴ του ὑπόσταση, ἀφυπνίστηκε καὶ προσανατολίσθηκε πρὸς τὴ δημιουργία ἐθνικοῦ κράτους, τὸ ὁποῖο θὰ τοῦ ἀνῆκε (πρόκειται γιὰ τὴν ἰδιαίτερη πραγματικότητά στα ἑδάφη τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ Ἔθνους-Κράτους). Στὸ ἐσωτερικὸ κάθε ἐθνικοῦ κράτους, ἢ (ὀρθόδοξη) Ἐκκλησία τοῦ τόπου ἀξίωσε καὶ ἐκείνη μὲ τὴ σειρά της τὴν ἀνεξαρτησία της σὲ σχέση μὲ τὸ Πατριαρχεῖο στὸ ὁποῖο ἦταν προσαρτημένη, δηλαδὴ (μόνον) ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Καθεμία ἀπὸ αὐτὲς τὶς Ἐκκλησίες, διακηρύσσοντας αὐθαίρετα τὴν «αὐτοκεφαλία» της (μὲ μία πράξη ποὺ ἦταν μᾶλλον ἐθνικὴ καὶ κυρίως πολιτικὴ παρὰ ἐκκλησιαστικὴ καὶ χωρὶς κανένα ἐκκλησιο-κανονικὸ θεμέλιο), γενόμενὴ ἔτσι ἄθυρμα καὶ ἔρμαιο τοῦ κράτους, ἐκπλήρωνε τὰ ἐθνο-κρατικὰ θελήματα τῆς: αὐτὸ καθιέρωνε τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἐκκλησίας μὲ φιλελεύθερες ἀρχὲς προφανῶς κοσμικὲς καὶ παντελῶς ἑξω-ἐκκλησιαστικὲς. Εἶναι φανερὸ ὅτι μία τέτοια κατάσταση θὰ κατέληγε ἀναπόφευκτα στὴν ἀναγνώριση τῆς ἐξουσίας τοῦ Κράτους, ὅσον ἀφορᾷ τὴ ρύθμιση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Ἔτσι, ἐνῶ ἡ πράξη τῆς κανονικῆς ἀνακήρυξης τῆς Αὐτοκεφαλίας εἶχε ἐκκλησιο-κανονικὸ θεμέλιο (συνοδικὴ κανονικὴ ἀρχὴ τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξη πρέπει νὰ προσαρμόζεται στὴν πολιτικὴ-πολιτειακὴ τάξη¹⁶), τὸ κίνητρο ἦταν ἡ ὑποταγὴ (καὶ ἡ «ἀναγνώριση» τῆς προστασίας) τῆς Ἐκκλησίας στὸ Κράτος. Εἶναι φανερὸ ὅτι ὑφίσταται παρέκκλιση ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἐκκλησιακῶν Κανόνων: τίποτε δὲν ἀποκλείει τὸ γεγονός ὅτι τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο

16. Βλ. τοὺς κανόνες 17 τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος (431) καὶ 38 τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς ἐν Τρούλλῳ (691).

θὰ χορηγοῦσε ἀπὸ μόνο του (καὶ κανονικῶς) τὴν Αὐτοκεφαλία στὶς Ἐκκλησίες τῶν Βαλκανίων, ὅπως τὸ ἔχει ἀποδείξει ἕως καὶ σήμερα (Αὐτοκέφαλο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας-2019).

Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ μετὰ, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τόπους-Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ποὺ λανθασμένα καὶ καταχρηστικὰ ὀνομάζονται «ἐθνικές», θὰ αὐξηθεῖ. Ἔτσι διαμορφώνονται οἱ νέες σύγχρονες Αὐτοκέφαλες καὶ Αὐτοκέφαλες-Πατριαρχικὲς Ἐκκλησίες τῆς Ἑλλάδος (1833/1850), τῆς Σερβίας (1831/1879/1920), τῆς Ρουμανίας (1865/1885/1925), τῆς Βουλγαρίας (1870/1945/1961), τῆς Γεωργίας (1917/1990), τῆς Τσεχίας καὶ Σλοβακίας (1923/1998), ἡ αὐτόνομη τῆς Φιλανδίας (1923), ἡ αὐτόνομη τῆς Ἑσθονίας (1923), τῆς Πολωνίας (1924), τῆς Ἀλβανίας (1922/1928/1937), ἡ αὐτόνομη τῆς Λεττονίας (1936) καὶ τῆς Οὐκρανίας (2019). Τὸ πέρασμα ἢ –καλύτερα– ἡ διολίσθηση μιᾶς αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας σὲ ἐθνικὴ Ἐκκλησία –καὶ ἀκόμη χειρότερα σὲ κρατικὴ Ἐκκλησία– εἶναι ζήτημα ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν ὑποταγὴ τῆς στὶς ἀξίες καὶ τοὺς ὀραματισμοὺς τοῦ ὑφαρπάζοντος Κράτους, μία εὐθύνη διολίσθησης ὥστόσο ποὺ ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὴν Ἐκκλησία. Ἐπομένως, ἡ αὐτοκεφαλία τῆς Ἐκκλησίας ἔρχεται νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ ἐκκλησιακὰ καὶ ὄχι ἐθνι(κι)-στικά. Ἐν τούτοις, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἐθνο-φυλετισμοῦ [παρὰ τὴν καταδίκη του ὡς ἐκκλησιολογικῆς αἵρεσης τὸ 1872, ἀπὸ τὴν (1η ἱστορικὰ)¹⁷ Ἁγία καὶ Μεγάλη (πανορθόδοξη) Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως] καὶ τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου αἰῶνα ἐνίσχυσαν αὐτὴν τὴν ἀπόκλιση.

Κατὰ συνέπεια, οἱ κατὰ τόπους Ἐκκλησίες [δηλαδὴ οἱ Αὐτοκέφαλες-Πατριαρχικὲς (σύγχρονα Πατριαρχεῖα), οἱ Αὐτοκέφαλες καὶ οἱ Αὐτόνομες], στὶς ὁποῖες τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως χορήγησε κανονικῶς τὸ Αὐτοκέφαλο καθεστῶς κατὰ τὴ διάρκεια τῶν τεσσάρων τελευταίων αἰώνων (1589/1593-1998 (2019)), εἶναι συνολικὰ δώδεκα (12), ἀπὸ τίς ὁποῖες ἕνα μεγάλο μέρος (οἱ μισές) συνιστοῦν τίς σλαβικὲς κατὰ τόπους Ἐκκλησίες. Αὐτὲς εἶναι:

17. Βλ. Ἀρχιμ. Γρηγόριος Δ. Παπαθωμᾶς, «Ἡ συνοδικὴ καταδίκη στὸν 19ο αἰ. τῆς Ἐκκλησιακῆς Συνεδαφικότητος τῶν Ἐκκλησιῶν Ῥώμης (1848) καὶ Βουλγαρίας (1872), καὶ οἱ ἀπορροές της στὴν ἐξέλιξη τοῦ Ρωμαϊκοῦ Πρωτείου (1870 κ.έ.) καὶ τῆς Ὀρθοδόξου “Διασποράς” (1870 κ.έ.)-Μέρος Α’», *Θεολογία*, τ. 83, 3 (7-9/2012), σσ. 131-152.

Οί Αὐτοκέφαλες-Πατριαρχικές, Αὐτοκέφαλες καὶ Αὐτόνομες Ἐκκλησίες ποὺ ἀναδύθηκαν ἐπὶ τοῦ «(προ-δικαιοδοσιακοῦ) ἐδάφους» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1589/1593-1998)

1. Πατριαρχεῖο τῆς Ρωσίας (1589/1593)
2. Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας (1879/1920)
3. Πατριαρχεῖο τῆς Ρουμανίας (1885/1925)
4. Πατριαρχεῖο τῆς Βουλγαρίας (1945/1961)
5. Πατριαρχεῖο τῆς Γεωργίας (1917/1990)
6. (Αὐτοκέφαλη) Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος (1850)
7. Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Πολωνίας (1924)
8. Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας (1937)
9. Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Τσεχίας καὶ Σλοβακίας (1998)
10. Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Φιλανδίας (1923)-Ἐφαρμογὴ τοῦ κανόνα 28/Δ'
11. Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Ἑσθονίας (1923)
12. Αὐτόνομη Ἐκκλησία τῆς Λεττονίας (1936)

Τέλος, ἀπὸ τὰ ἄλλα τρία Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς (δηλ. τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων) δὲν ἔχει ζητηθεῖ ποτὲ μέχρι σήμερα κάποια χορήγηση τῆς Αὐτοκεφαλίας καὶ ἐπομένως δὲν ἔχουν (ἀκόμη) ἀντιμετωπίσει αὐτὸ τὸ ἐκκλησιο-κανονικὸ ζήτημα στοὺς κόλπους τους. Ἀλλὰ εἶναι ἀπλῶς θέμα χρόνου...

Ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ Κομμουνισμοῦ (ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰ.) μέχρι τὴν πτώση τοῦ τείχους τοῦ Βερολίνου (1989), καὶ ἀκόμη περισσότερο ἀπὸ τότε, ἐμφανίσθηκαν ἄτομα, οἰκογένειες καὶ λαοὶ «χωρὶς γῆ», ποὺ κατοικοῦν ἐκτὸς τῶν ἐθνικῶν συνόρων τοῦ τόπου καταγωγῆς τους καὶ ἀναζητοῦν καταφύγιο, ἐπικύρωση ταυτότητας καὶ κοινωνικὴ παραμυθία ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς χώρας ποὺ διαμένουν (κατὰ τρόπο παροδικὸ ἢ ὄχι). Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ διαπίστωση, ποὺ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὸ ζήτημα ποὺ ἐξετάζουμε ἐδῶ καὶ τὸ ταυτόσημο ζήτημα τῆς «Διασπορᾶς» (*sic*), ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τῆς παρούσας μελέτης.

Π. Ἡ ἀντιστροφή τῆς ἐκκλησιακῆς προτεραιότητος λόγω τῆς Νεωτερικότητος καὶ τῆς ἀμφιταλάντευσης τῆς συλλογικῆς ταυτότητος

Στὸ πλαίσιο τῆς προβληματικῆς μας σχετικά μετὴν Ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, θὰ ἦταν ἐξ ἴσου ἐνδιαφέρον νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν ἐπίπλευση τῆς συλλογικῆς ταυτότητος. Ὑπάρχουν πολλές παράμετροι ποὺ συνδέονται στενὰ μετὸ ζήτημα ποὺ ἐξετάζουμε. Μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ Νεωτερικότητος, ἡ ὁποία, σὺν τοῖς ἄλλοις, πρῶτιστα ἔπαιξε καθοριστικὸ ρόλο (ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα). Πράγματι, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, ἡ θρησκεία ταυτίζεται ὀλιγώτερο ἢ περισσότερο μετὴν ἐθνικὴ προέλευση καὶ τὸ ἔθνος. Πρόκειται γιὰ μία πραγματικότητος ἀρκετὰ διαδεδομένη τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή. Στὴν Ἀνατολή, λέγαμε «χριστιανὸς ὀρθόδοξος», γιὰ νὰ δηλώσουμε τὸν χριστιανὸ Ἕλληνα, Σέρβο, Βούλγαρο, Ρουμάνο ἢ Ἀλβανό. Μετὰ τὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ τὴν ὀλιστικὴ ἐπικράτηση τῆς Νεωτερικότητος, οἱ συστατικὲς προτεραιότητες τῆς ταυτότητος, ἀτομικῆς ἢ συλλογικῆς, ἀντιστρέφονται προοδευτικὰ καὶ ἐπιβάλλεται μία νέα νοοτροπία, ἡ ὁποία ἀναζητεῖ στὶς νέες ἀναδυόμενες κρατικὲς ὀντότητες στηρίγματα ταυτότητος πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ ἀπτὰ σὲ σχέση μετὸ αὐτοκρατορικὸ παρελθὸν ποὺ ἦταν ἀόριστο καὶ ἐθνικῶς ἀκαθόριστο. Πρόκειται γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἐθνικισμοῦ, τοῦ Ἐθνο-φυλετισμοῦ – ὅπως λέμε οἱ Ὀρθόδοξοι–, ποὺ κυριάρχησε στὴν ἀνάδειξη μιᾶς νέας πολιτικῆς ἀντίληψης, παράλληλης μετὲκείνης τοῦ Κράτους-Ἐθνους, ὅπως αὐτὴ ἐμφανίζεται στὴ Δύση. Εἶναι τὸ Ἐθνος-Κράτος, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωση ἀνάστροφη τοῦ δυτικοῦ Κράτους-Ἐθνους μετὲ τις ἀποχρώσεις τῆς Νεωτερικότητος. Αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή δίνει προτεραιότητος στὴν ἐθνικὴ προέλευση, ἐκτοπίζοντας σὲ δεύτερη μοῖρα τὴν ἐνοποιητικὴ ιδιότητος τοῦ χριστιανοῦ, ποὺ μέχρι τότε προσέδιδε κοινωνικὴ συνοχή. Στὴ Δύση, αὐτὴ ἡ νοοτροπία ταυτίζεται χρονολογικὰ μετὲ τὴ δυσδιάκριτη γέννηση τῆς ἀρχῆς τῶν Ἐθνοτήτων (12ος αἰῶνας), τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ ἢ ἐπακολουθήσασα ἀξίωση τοῦ «*cuius regio, eius religio*» (ἀπὸ τὸν 16ο αἰῶνα), στὴν ὁποία ἀναφερθήκαμε ἀνωτέρω.

Ἔτσι ἔχουμε, τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, δύο παράλληλες ὁδοὺς μετὲ δύο διαφορετικὰ σημεῖα ἐκκίνησης, ἀλλὰ ποὺ παραδόξως

ἐκβάλλουν καὶ καταλήγουν σὲ ἓνα ἀποτέλεσμα σχεδὸν ταυτόσημο, σὲ ἓνα κοινὸ Δέλτα κουλτουραλιστικῶν ἐκβολῶν. Στὴ Δύση, λέγαμε, *grosso modo*, «*siamo primo Veneziani e poi Christiani*» («Εἴμαστε πρῶτα Βενετσιάνοι καὶ μετὰ Χριστιανοί!»). Στὴν Ἀνατολὴ ἀγωνιζόμασταν σθεναρὰ γιὰ τὸ Ἔθνος, γιὰτὶ ξαφνικὰ γίναμε πρῶτα Ἕλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι, Ρουμάνοι κ.τ.λ., καὶ μετὰ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί. Μέχρι τότε, τὸ γεγονός τοῦ νὰ εἶσαι ὀρθόδοξος προϋπέθετε τὴν ὑπαρξὴ ἐνὸς κοινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου γιὰ ὅλους τοὺς ὀρθόδοξους λαούς (τὸ ἴδιο ἀκριβῶς φαινόμενο ἐμφανίζεται στὴ χριστιανικὴ Δύση τοῦ Μεσαίωνα). Ἀπὸ ἐδῶ καὶ μετὰ θεωρήθηκε, ἐξ αἰτίας καὶ τῶν διαμεσολαβησασῶν ιδεολογικο-πολιτικῶν ἐπιδράσεων, ὅτι ἦρθε πλέον ὁ καιρὸς (!) νὰ ἔχει κάποιος τὸ «δικό του» ἐκκλησιαστικὸ ἐθνικὸ κέντρο στοὺς κόλπους τοῦ «δικοῦ του» Ἔθνους-Κράτους, πού ἐξ ὀρισμοῦ εἶναι φυλογενετικὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ γειτονικὸ Ἔθνος-Κράτος. Μετὰ ἀπὸ κάποιο χρονικὸ διάστημα διαφόρων ζυμώσεων, ἡ προτεραιότητα ἀντιστράφηκε ὀριστικὰ καὶ ἡ ἐπίπλευση τῆς συλλογικῆς ταυτότητας ὄχι μόνον εἶχε ἐδραιωθεῖ, ἀλλὰ ἔπαιζε καθοριστικὸ ρόλο ἀκόμη καὶ στὶς πιὸ ἐσωτερικὲς ἐκκλησιακὲς ὑποθέσεις (*sacra interna corporis*).

Μὲ ἄλλα λόγια, μέχρι μία δεδομένη στιγμή, ἡ πρώτη καὶ κύρια ταυτότητα, τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, ἦταν ἡ χριστιανικὴ *ιδιότητα*. Μετὰ τὴν ἀντιστροφή αὐτῆς τῆς προτεραιότητος, δόθηκαν ἄλλες προτεραιότητες (ρῆξη τῆς μοναδικῆς ταυτότητας σὲ δύο ὄψεις), δεδομένου ὅτι ἡ χριστιανικὴ ιδιότητα καί, κατ' ἐπέκταση, ἡ Ἐκκλησία κατέλαβαν δευτερεύουσα θέση στὴν ἀτομικὴ ἢ συλλογικὴ συνείδηση καὶ ἐντὸς τῆς κοινωνίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαπιστώνουμε μία ἐπίπλευση τῆς συλλογικῆς ταυτότητας, πού ἐκδηλώνεται ὡς ἀναδίπλωση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας, καὶ διαιρεῖ ὄχι μόνον τοὺς λαοὺς καὶ τὰ ἔθνη μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσωπα μεταξύ τους στοὺς κόλπους τῆς ἴδιας κοινωνίας καὶ κυρίως στοὺς κόλπους τῆς ἴδιας Ἐκκλησίας. Πιὸ συγκεκριμένα:

- Ἐξωτερικὰ (*ad extra*) κάθε λαὸς θέλει νὰ ἔχει τὴ δική του Ἐθνικὴ Ἐκκλησία μὲ τὶς ἀποχρώσεις τοῦ ἐξιδανικευμένου Ἔθνους, δηλαδὴ τὴν πολιτιστικὴ (κουλτουραλιστικὴ) του Ἐκκλησία. Ἡ ἐθνικὴ αὐτοκεφαλία θεωρήθηκε τελικῶς τὸ καλύτερο ἐργαλεῖο γιὰ τὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Ὅπως μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε, αὐτὴ ἡ Αὐτοκέφαλη-Ἐθνικὴ

Ἐκκλησία γίνεται θεραπαινίδα τοῦ Ἔθνους-Κράτους, καὶ συγχρόνως ὁ πέμπτος τροχὸς τῆς ἀμάξης! Γι' αὐτὸν τὸν λόγο διαπιστώνουμε ἀβίαστα τὴν ξεκάθαρη ἀδιαφορία κάθε Ἐθνικῆς Ἐκκλησίας γιὰ ἐπικοινωνία/κοινωνία μὲ τὶς λοιπὲς Αὐτοκέφαλες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες.

- Ἐσωτερικά (*ad intra*), ἔχουμε *grosso modo* δύο πολὺ δραστήριες κατηγορίες προσώπων. Ἀφ' ἑνός, ἐκεῖνα ποὺ τοποθετοῦν τὴ χριστιανικὴ τους ιδιότητα, ἐπειδὴ τὴν ἀντιλαμβάνονται ὡς ὑποστατικὴ ιδιότητα τῆς ὑπάρξεώς τους, πρὶν ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ τους καταγωγὴ («εἴμαστε πρῶτα χριστιανοὶ καὶ μετὰ Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρῶσοι, Ρουμάνοι κ.λπ.»), καί, ἀφ' ἑτέρου, ἐκεῖνα ποὺ τοποθετοῦν τὴν ἐθνικὴ τους καταγωγὴ πρὶν ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ τους ιδιότητα («εἴμαστε πρῶτα Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρῶσοι, Ρουμάνοι κ.λπ., καὶ μετὰ Ὀρθόδοξοι (καὶ χριστιανοὶ)», λησμονώντας ἐκεῖνον τὸν ἱστορικὰ ἄγνωστο μάρτυρα τῆς Ἐκκλησίας –ποὺ πρόβαλλε μέχρι τὸ μαρτύριό του πρῶτα καὶ τελευταία τὸ «Χριστιανὸς εἰμι»!– καὶ ἀπεμπολώντας ἔτσι τὴ μαρτυρικὴ καὶ μαρτυριακὴ ἐκκλησιακὴ στάση...), γεγονὸς ποὺ ἐνισχύει ἀποκλειστικὰ καὶ κατὰ προτεραιότητα τὴν ἐθνικὴ τους ὑπόσταση. Σὲ αὐτὴν τὴν τελευταία περίπτωση ἐντοπίζουμε αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε μὲ μία λέξη ἐκκλησιαστικὸ «κουλτουραλισμό», διότι αὐτὰ τὰ πρόσωπα εἶναι μέλη μιᾶς Ἐκκλησίας καταφανῶς πολιτιστικῆς/κουλτουραλιστικῆς –καὶ ὄχι ἐκκλησιακῆς. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφύγει τὸ γεγονὸς ὅτι πίσω ἀπὸ αὐτὴν τὴ διαστασικὴ καὶ σεπαρατιστικὴ/ἀποσχιστικὴ νοοτροπία βρίσκεται ἡ κρατικὴ ἰδεολογία, ἡ ὁποία ὑπαγορεύει μονίμως καὶ διαρκῶς τόσο τὴν «ἐκκλησιαστικὴ ἀν-εξαρτησία» ὅσο καὶ τὶς ἐθνικὲς καὶ πολιτιστικὲς προτεραιότητες, προφανῶς εἰς βάρος τῆς ἐκκλησιακῆς ἐνότητας καὶ αὐτῆς καθ' ἑαυτὴν τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας.

Συνεπῶς, αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη, τόσο στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, μᾶς ὀδήγησε στὴ Νεωτερικότητα, μία ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς ὁποίας ἦταν ἡ πρόκληση τῆς γενικῆς καὶ γενικευμένης ἐπίπλευσης τῆς συλλογικῆς ταυτότητας στὶς κοινωνίες καὶ στοὺς κόλπους τῶν ἐκκλησιακῶν Κοινοτήτων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία ἐπίπλευση καὶ ἀμφιταλάντευση τῆς ταυτότητας, δημιουργεῖ σύγχυση ἀκόμη καὶ στὶς ἡμέρες μας.

Αὐτὸ συνιστᾷ μόνον μία παράμετρο τοῦ ζητήματος ποὺ μελετοῦμε. Ὑπάρχουν ἀκόμη πολλὲς ἄλλες. Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ σκηνικὸ, ἡ Ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία καλεῖται νὰ ἐκπληρώσει ἕναν καθοριστικὸ ρόλο,

ἀποφεύγοντας τόσο τὸν διαστασικὸ *σεπαρατισμό/ἀποσχασμό*, ποὺ βιώσαμε ἐπιπλευστικὰ στὴ Δύση μὲ τὴν Προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση, ὅσο καὶ κάθε μορφή τῆς Ἐθνικῆς Αὐτοκεφαλίας μὲ χαρακτηριστικὰ ἐθνικῆς ἀφομοίωσης, ποὺ ζήσαμε μὲ ἀλγεινὸ τρόπο στὴν Ἄνατολή.

Ἡ ἐξέταση τῆς ἐξωτερικῆς (*ad extra*) καὶ τῆς ἐσωτερικῆς (*ad intra*) μορφῆς, ποὺ ἐξετάσαμε ἀνωτέρω ἐντελῶς σχηματικά, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐξαγάγουμε ἓνα συμπέρασμα πολὺ ξεκάθαρο καὶ προφανές. Ἡ Ἐκκλησία χορηγεῖ τὸ Αὐτοκέφαλο, καὶ βλέπουμε πραγματικὰ τὴν ἀνάδυση μιᾶς Αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μὲ τὸν ἐκκλησιακὸ ὄρο, μόνον πὼς αὐτὸ φέρει, ἀνάλογα μὲ τὴν περίπτωσι, δύο διαφορετικὲς ὀπτικὲς καὶ μερικὲς φορὲς ἀντιφατικὲς: Ἐκκλησία αὐτοκέφαλη γιὰ τὴν κοινωνία καὶ ἐνότητα καὶ Ἐκκλησία αὐτοκέφαλη γιὰ τὸ Ἔθνος! Ἡ πρώτη εἶναι Ἐκκλησία ἐκκλησιακῆ, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶναι Ἐκκλησία ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ (κουλτουραλιστικῆ), ἐνῶ καὶ στίς δύο περιπτώσεις πρόκειται σωματικὰ γιὰ τὴν ἴδια κατὰ τόπον Ἐκκλησία!

Στὴν ἴδια προοπτικῆ, οἱ ὄροι «αὐτονομία» καὶ «αὐτοκεφαλία», ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐκκλησιο-κανονικὴ ὑπόστασι, συντίθενται ἀπὸ τὴ διοικητικὴ ὀργάνωσι *ad intra* καὶ τὴν κοινωνιακὴ πράξι *ad extra* τῆς κατὰ τόπον Ἐκκλησίας, καὶ ἤδη ἀναφέρονται στίς Πράξεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ποὺ προαναφέρθηκαν. Τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενό τους ἐξακολουθεῖ νὰ διευκρινίζεται στίς ἡμέρες μας, γεγονός ποὺ μαρτυρεῖ ἡ σύγχρονη θεολογικὴ καὶ ἐκκλησιο-κανονικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ πλούσια βιβλιογραφία ποὺ ἀφορᾷ αὐτὸ τὸ ζήτημα. Πράγματι, ἡ Αὐτοκεφαλία εἶναι ζήτημα κυρίως καὶ πρώτιστα θεολογικό, ἐκκλησιολογικὸ καὶ κανονικό, πρὶν γίνεαι πολιτικό, πολιτιστικὸ ἢ ὅ,τι ἄλλο. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἀπαιτεῖται κατ' ἀρχὰς ἡ θεολογικὴ-συστηματικὴ καὶ ἐκκλησιολογικὴ-κανονικὴ (ἐπαν)ἀποσαφήνισι τοῦ ὄρου τῆς Αὐτοκεφαλίας, καὶ ἡ βαθειὰ γνώσι τοῦ περιεχομένου τῆς, τόσο κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἐθιμικῆς διαμόρφωσι τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν δομῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων ὅσο καὶ κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς μεταγενέστερης συνοδικῆς διαμόρφωσι (Α' καὶ Β' χιλιετία). Καὶ αὐτό, διότι ἡ Αὐτοκεφαλία ἔχει αὐτὴν τὴ σύμφυτη ἰκανότητα νὰ ἐγγυᾶται τὴ διασύνδεσι τῆς διττῆς ἐνότητις ἐκκλησιακῆς καὶ ἐθνικῆς (*ad intra*) καὶ ἐκκλησιακῆς κοινωνιακῆς (*ad extra*). Οἱ διάφορες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, διατηρῶντας ἓνα ταυτόσημο εὐχαριστιακὸ καὶ πατερικὸ θεμέλιο,

διαθέτουν ἐκφράσεις, τοπικούς χαρακτήρες, ποὺ δίνουν τὴν ὠραιότητα τῆς ἀντίστοιχης κληρονομιάς τους καὶ ἐπιτρέπουν στοὺς πιστοὺς, ὅταν βρίσκονται ἐντὸς τῶν Κοινοτήτων τους, «νὰ αἰσθάνονται ὅτι εἶναι στὸ σπίτι τους». Ἔτσι, στὴν Ἀνατολή, ἡ Αὐτοκεφαλία ἔπαιξε μερικές φορὲς αὐτὸ ποὺ ἀποκαλοῦμε στὴ Μηχανική, τὸν ρόλο τῆς «βαλβίδας ἀνακουφίσεως», ἡ ὁποία –γιὰ νὰ ἀκολουθήσουμε αὐτὴν τὴ μηχανικὴ μεταφορά– ἀποσκοποῦσε στὸν περιορισμὸ τῆς πίεσης ὀρισμένων λανθανουσῶν ἀνεξαρτησιακῶν καὶ ἀποσχιστικῶν καταστάσεων, ποὺ φανέρωναν τάσεις φυγόκεντρες, ἑτεροκεντρισμένες καὶ ἐνδοκτισιακές, ὅπως τὶς συναντήσαμε στὴ Δύση μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Προτεσταντικοῦ φαινομένου.

Ἐξ ἄλλου, ἡ «ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία» εἶναι καθαρὴ καὶ ξάστερη. Ὡστόσο, οἱ λαοὶ ποὺ τὴν ἀποκτοῦν ἔχουν ἄραγε πραγματικὰ κατανοήσει τὸ περιεχόμενό της, τὸν σκοπὸ της καὶ τὸ ὄντολογικὸ της ὄραμα; Πράγματι, ὑπάρχουν ὀρισμένες κατὰ τόπους Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες, ποὺ ἂν καὶ ἔχουν βιώσει μία μακροαίωνα ἐκκλησιολογικὴ ἐμπειρία τῆς Αὐτοκεφαλίας, δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε ἀντιληφθεῖ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιο-κανονικὴ πραγματικότητα αὐτοῦ ποὺ διαχρονικῶς ὀνομάζεται, τόσο στὴν Ἀνατολὴ ὅσο καὶ στὴ Δύση, «ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία». Διαχειρίζονται τὴν ἐκκλησιακὴ Αὐτοκεφαλία τους μὲ τρόπο καθαρὰ πολιτικὸ ἢ πολιτιστικὸ καὶ μερικές φορὲς ἐθνικιστικὸ (κουλτουραλιστικὸ), γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν, ἂν ὄχι ἀποκλειστικῶς, τοῦλάχιστον κατὰ προτεραιότητα τὰ συμφέροντα τοῦ ἀντίστοιχου ἐθνικοῦ κράτους, εἰς βάρος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησιακῆς ἐνότητας. Ἐὰν ὀρισμένες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες συνεχίσουν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν Αὐτοκεφαλία ὄχι μὲ ἐκκλησιακὸ τρόπο, ἀλλὰ μὲ τρόπο καθαρὰ πολιτικὸ, πολιτειακὸ καὶ ἐθνο-φυλετικὸ, ἢ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θὰ βρισκεται μονίμως ἐκτεθειμένη στὸ κατῶφλι τοῦ σχίσματος...

Ἐπομένως, φαίνεται ὅτι τὸ κανονικὸ σύστημα τῆς Αὐτοκεφαλίας, ἀφοῦ μὲ τρόπο σαφῆ διαρθρώθηκε, θεσμοθετήθηκε καὶ ἀναγνωρίσθηκε, εἶδε τὴ σημασία του νὰ ὑπερεκτιμᾶται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἱστορίας τῶν Χωρῶν καὶ τῆς ἀνάδυσής τῶν Ἐθνῶν. Προοδευτικά, ἀποκόπηκε ἀπὸ τὸν πρακτικὸ λόγον τῆς ὑπαρξῆς του («τροποποιήθηκε» κατὰ κάποιον τρόπο) καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ ἄλλους ἑτεροκεντρισμένους

σκοπούς και όχι αποκλειστικά έκκλησιακούς ή έκκλησιαστικούς. Ἡ τάση τοῦ συγκεντρωτισμοῦ ἐνισχύθηκε, κατ' ἀρχάς, γύρω ἀπὸ τὰ Πρεσβυγενῆ Πατριαρχεῖα καὶ στὴ συνέχεια, ἀπὸ ἐθιμικὲς καθηλώσεις, γύρω ἀπὸ τὶς σύγχρονες κατὰ τόπους Ἐκκλησίες. Προοδευτικὰ ἐπίσης καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Β' χιλιετίας, ἡ προτεραιότητα ποὺ δόθηκε στοὺς ἐθνικισμούς (ποὺ στηρίχθηκαν σὲ ἀντιλήψεις φυλετικὲς ἢ ἐθνο-θρησκευτικὲς) καὶ ἡ ἐγκατάλειψη τῶν έκκλησιακῶν ἀρχῶν ὡς κοινωνιακοῦ *modus vivendi*, ὁδήγησαν σὲ παραμορφώσεις καὶ καταχρηστικὴ χρῆση τοῦ κανονικοῦ συστήματος τοῦ Αὐτοκεφάλου, τόσο ἀπὸ τὶς κρατικὲς καὶ κοσμικὲς ἐξουσίες ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς θρησκευτικὲς-ἐκκλησιαστικὲς ἀρχές. Τὸ σύνολο αὐτῶν τῶν αἰτιῶν ἐξηγεῖ γιατί, στὶς ἡμέρες μας, ἐμφανίζεται ἐντὸς τῆς πραγματικότητας τῆς παγκοσμιοποίησης καὶ τῆς έκκλησιαστικῆς «Διασποράς», τὸ φαινόμενο τῆς ἀποεδαφικοποίησης τῆς σύγχρονης Αὐτοκέφαλῆς Ἐκκλησίας: α) ἐξω-εδαφικὸ ξεπέραςμα τῶν κανονικῶν συνόρων (ὑπερβατικὲς δικαιοδοσίες) καὶ β) προσωπικὴ ὑπαγωγή σὲ ἓνα διαφορετικὸ κέντρο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ὑφίσταται κατὰ τόπους, γεγονὸς ποὺ ὁδηγεῖ στὸν Αὐτοκεφαλισμό, δηλαδή, σὲ μία μορφή κουλτούρας έκκλησιαστικῆς αὐτάρκειας καὶ έκκλησιακῆς αὐτοπληρότητας, ποὺ δὲν ἔχει καμμία σχέση μὲ τὴν ἀρχικὴ δυνατότητα ἐκλογῆς τοῦ ἐπικεφαλῆς καὶ τῆς διοικητικῆς ὀργάνωσης μὲ ἀνεξάρτητο τρόπο. Ἐὰν οἱ Ὁρθόδοξοι κατὰ τόπους Ἐκκλησίες τῶν Βαλκανίων ἢ τῆς Ρωσίας γνώρισαν ἐθνικιστικὲς ἀποκλίσεις, στὴ σημερινὴ ἐποχὴ οἱ ἀποκλίσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους συνδέονται μὲ τὸ συναίσθημα τῆς έκκλησιακῆς αὐτάρκειας καὶ αὐτοπληρότητας (αὐτοκεφαλισμός), γιὰ νὰ ἰκανοποιηθοῦν σκοποὶ πολιτικοὶ ἢ πολιτιστικοὶ (κουλτουραλιστικοί) ὀρισμένων συνοδικῶν ἀρχῶν μὲ χαρακτηριστικὰ τυφλῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Διπλωματίας» (*sic*) αὐτῶν τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Συμπέρασμα

Τὸ ζήτημα καὶ ἡ συζήτηση σχετικὰ μὲ τὴν έκκλησιακὴ αὐτονομία τέθηκε περισσότερο παρὰ ποτὲ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς προτεσταντικῆς Μεταρρύθμισης. Αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸν ἴδιο

αἰώνα (16ος αἰώνας), κατὰ τὸν ὁποῖο ἐμφανίζεται ὁ Προτεσταντισμὸς προδήλως ἐξ αἰτίας τῆς ἄρνησης μιᾶς ἐνδεχόμενης ἐκκλησιακῆς αὐτονομίας ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης (1517), ἡ ἴδια ἡ Ρώμη προχώρησε στὴν περίφημη «ἐνωτικὴ» Σύνοδο τοῦ Μπρέστ-Λιτόφσκ (Brest-Litovsk, 1596). Εἶναι αὐτὴ ἡ Σύνοδος ποὺ καθιέρωσε ἕνα νέο, ἄγνωστο μέχρι τότε καὶ καινοφανὲς ἐκκλησιαστικὸ φαινόμενο, τὸν ἐκκλησιαστικὸ ἐποικισμό, ἐπικυρώνοντας ἔτι καὶ ἔτι τὸ προϋπάρχον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Σταυροφοριῶν (1099) ἀντι-εκκλησιολογικὸ φαινόμενο τῆς *συνεδαφικότητας* μὲ πολλαπλὴ συνύπαρξη Ἐκκλησιῶν στὸν ἴδιο τόπο καὶ ἀπετέλεσε τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἀνάδυσης τοῦ Οὐνιτισμοῦ (Ἀνατολικὲς Ἐκκλησίες ἐνωμένεσ μετὰ τὴ Ρώμη). Ὁ Οὐνιτισμὸς ὁδήγησε στὴν ἴδρυση εἴκοσι τριῶν «αὐτόνομων» Ἐκκλησιῶν, «ριτουαλιστικῶν» Ἐκκλησιῶν «*sui ritus*» καί, ὅπως ἀποκαλοῦνται σήμερα, Ἐκκλησιῶν «*sui juris*», σύμφωνα μὲ μία νέα ἀντίληψη περὶ τοῦ «*Ritus*», ποὺ ἀποτελεῖ μία ἐκκλησιο-κανονικὴ πραγματικότητα παντελῶς ἄγνωστη κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Α΄ χιλιετίας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ξεκινᾷ γιὰ δευτέρη φορά [ἡ πρώτη ἦταν οἱ Σταυροφορίες (1095-1204) μὲ τὸ ὄραμα τῆς ἴδρυσης μιᾶς θεοκρατικῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας μὲ παγκόσμια πρωτεύουσα τὴ Ρώμη] νὰ διανύει τὴν ἱστορικὴ τῆς διαδρομὴ πρὸς τὸν Ἐκκλησιαστικὸ Οὐνιβερσαλισμὸ (universalismus), χορηγώντας «αὐτονομίες» ριτουαλιστικῆς καὶ ἰδρύοντας παντοῦ στὸν κόσμον Ἐκκλησίες ριτουαλιστικῆς, ποὺ στὴν Ἀνατολὴ ἀποκαλοῦνται σήμερα καὶ ἐπίσημα ἀπὸ τὸν Κώδικα Δικαίου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν (1990) τῆς Ρωμαιο-καθολικῆς Ἐκκλησίας «*sui juris*». Καὶ ἐδῶ τίθεται ἕνα μεγάλο ἐρώτημα ποὺ ἀγγίζει τὰ ὑποστατικὰ θεμέλια μιᾶς Ἐκκλησίας. Κατὰ πόσο αὐτὴ ἡ ἐπιλογὴ τοῦ ὅρου-πραγματικότητας «*ritus*»-«*sui juris*», προσφέρει ἄραγε σταθερὴ βάση στὴ χορηγηθεῖσα αὐτὴ «ἐκκλησιακὴ αὐτονομία», τὴν ὁποία καθιέρωσαν οἱ Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι τῆς Νίκαιας (325), τῆς Ἐφέσου (431), τῆς Χαλκηδόνας (451) καὶ τῆς Πενθέκτης (691), καὶ σήμερα ἐμφανίζεται μὲ ἄλλα, καινοφανῆ ἢ ἀντίθετα, ἐκκλησιο-κανονικὰ ιδιώματα;

Στὴν πραγματικότητα, ὁ ὅρος «αὐτονομία» ἔλαβε μία ἄλλη μορφή καὶ ἕνα ἐντελῶς διαφορετικὸ περιεχόμενο: «Ἐκκλησία ἀνατολικὴ ἐνωμένη μετὰ τὴ Ρώμη», ποὺ ἐγκλωβίζεται μέσα στὴν πραγματικότητα τοῦ «*Ritus*» καὶ παραμένει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα

τοῦ «εὐχαριστιακοῦ ἐδάφους». Πράγματι, τὸ «*Ritus*» ἀποτελεῖ ἕναν διαφορετικὸ τρόπο διεκδίκησης κτήσεως τῆς ἐκκλησιακῆς αὐτονομίας, δεδομένου ὅτι βλέπουμε στὴν πραγματικότητα τὴν ἑτερότητα καὶ τὴν κοινωνία, τὰ δύο συστατικὰ ἐκκλησιο-κανονικὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἐκκλησιακῆς ὄντοτητας: τὴν ἑτερότητα (Ἐκκλησία ἀνατολικὴ ριτουαλιστικὴ) καὶ τὴν κοινωνία (ἐνωμένη μοναδικὰ καὶ ἀποκλειστικὰ μὲ μία ἰσοδύναμη οὐσιαστικὰ κατὰ τόπον Ἐκκλησία, αὐτὴν τῆς Ρώμης). Μόνον πῶς οὔτε ἡ ἑτερότητα, καὶ συνεπῶς, οὔτε ἡ κοινωνία ἔχουν ὄντολογικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ ἔχουν μᾶλλον καὶ κυρίως περιεχόμενο ὑπαγωγικὰ συνεταιριστικό. Ὑπὸ τὴν αὐτὴ ἔννοια, ἡ ὄντολογικὴ ἑτερότητα προσφέρει ὄντολογικὴ ἰσότητα, ἐνῶ ἡ συνεταιριστικὴ ἑτερότητα εἰσάγει ὄντολογικὴ ἀνισότητα (*unus super omnes*), ἡ ὁποία καταστρέφει τελικὰ τὴν ἐκκλησιακότητα. Ἐπομένως, ἡ κοινωνία μὲ τὴ σειρά της δὲν εἶναι ἐφ' ἑξῆς οὔτε ἀμοιβαία –καὶ κατ' ἐπέκταση– οὔτε ὄντολογικὴ, ἀλλὰ πρόκειται γιὰ μία ἐξαρτησικὴ-ὑποτακτικὴ κοινωνία. Τέλος, ἡ συνεταιριστικὴ ἑτερότητα καὶ ἡ ἐξαρτησικὴ-ὑποτακτικὴ κοινωνία ταυτοχρόνως δὲν ἐγγυῶνται οὔτε τὸν ὄρισμὸ τῆς ἐκκλησιακῆς αὐτονομίας οὔτε τὶς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴν κτήση μιᾶς κατὰ κυριολεξία χαλκηδόνιας Αὐτοκεφαλίας. Ἔτσι, φθάνουμε σὲ ἐκκλησιαστικὲς ὄντοτητες, οἱ ὁποῖες παραμένουν παντελῶς στερημένες ἀπὸ τὴν ὑποστατικὴ ὄντολογικὴ ἐκκλησιακότητα.

Ὡς συμπέρασμα, θὰ ἀναφέρουμε ἐπισταμένως τὴ νέα προσέγγιση, τὴν ὁποία ἐπικαλεστήκαμε ἀνωτέρω καὶ παρουσιάσαμε ἐδῶ γιὰ πρώτη φορά: ἐὰν ἡ Ρώμη ἀρνήθηκε στοὺς κόλπους της τὴ χορήγηση τῶν αὐτοκεφαλῶν στοὺς Προτεστάντες, φαίνεται ὅτι αὐτὸ συνέβη, διότι ἀντιλαμβανόταν σωστὰ καὶ θεωροῦσε ὅτι τὸ αἴτημα τῶν διεκδικούντων ἔδινε προτεραιότητα σὲ πολιτικὲς ἀρχές καὶ σὲ ἕναν θρησκευτικὸ τύπου *κουλτουραλισμό*. Εἶναι ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἐλάσσονες ἀνομοιότητες εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐκφράζονται σύμφωνα μὲ τὶς λαότητες καὶ τὶς ἐθνικὲς γλώσσες, τὶς πολιτείες καὶ τὶς περιοχές, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῶν πρωτοεμφανιζόμενων τότε ἐθνοτήτων. Ὁ ἀδόκιμος χειρισμὸς ὅμως αὐτοῦ τοῦ ζητήματος ὀδήγησε τὰ πράγματα σὲ ναυάγιο καὶ κυρίως στὴν εἰσαγωγὴ ἑνὸς ἰδιότυπου καινοφανοῦς ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο, αὐτὸ τοῦ Προτεστантиσμοῦ, ἕνα σχίσμα ποὺ αὐξάνεται καὶ διογκώνεται

καὶ τὸ ἴδιο στὸ ἐσωτερικό του –ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Παλαιοημερολογίτες στὴν Ἑλλάδα– πολλαπλασιαστικά καὶ ὀλοένα διασπαστικά. Ἀντίθετα, ἡ Κωνσταντινούπολη στὴ συνέχεια, ἐντὸς ἐνὸς γεωπολιτικοῦ πλαισίου ταυτόσημου ἢ παρόμοιου, διακινδύνευσε τὴ χορήγηση τῶν αὐτοκεφαλιῶν στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τῆς ἀμφιταλάντευσης τῶν συλλογικῶν ταυτοτήτων, βασιζόμενη στὴ (καὶ ἐκτιμώντας τὴ) διττὴ συνοδικὴ χαλκηδόνια πράξι: α) τὴν ἐτερότητα-κοινωνία καὶ β) τὴν πολυκεντρικὴ Ἐκκλησία. Ἀπέβλεπε στὴν ἐκκλησιακὴ κοινωνία, πιστεύοντας ὅτι αὐτὸς ὁ προσανατολισμὸς θὰ διετηρεῖτο γιὰ πάντα. Ὡστόσο, οἱ Ὀρθόδοξοι χριστιανικοὶ λαοί, διολισθαίνοντας καὶ αὐτοὶ καὶ ἀπὸ προτεσταντικὴ κυρίως ἐπίδραση Διαμαρτύρησης, τροποποίησαν αὐτὸ τὸ ἐκκλησιακὸ κεκτημένο σὲ ἐκκλησιαστικὸ κουλτουραλισμὸ μὲ πολιτικὲς ἐθνοκρατικῶν σκοπιμοτήτων. Οὕτως εἶπεῖν, ἱστορικά, εἶχαμε ἄρνηση τῆς αὐτοκεφαλίας στὴ Δύση ἀφ’ ἐνός, καὶ χορήγηση τῆς αὐτοκεφαλίας στὴν Ἀνατολὴ ἀφ’ ἑτέρου. Ποιὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα; Σχίσματα ἐπίσημα ἢ μὴ ἐπίσημα, ποὺ ἔχουν ὡς χαρακτηριστικὸ μία ἀποκλίνουσα καὶ ἄτυπη ἐκκλησιακὴ πολλαπλασιαστικότητα. Τελικῶς, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς Β’ χιλιετίας, οἱ Χριστιανοὶ ἔδειξαν ὅτι ἡ ἐπίπλευση τῆς ταυτότητας εἶναι πιὸ ἀποδοτικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιο-κανονικὴν πράξι, καὶ ὅτι ἡ Νεωτερικότητα εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησιακὴ Θεολογία τους, ποὺ παραμένει πάντοτε εὐθραυστη, ὅπως λέγεται γενικῶς, δεδομένου ὅτι κάνουμε πολὺ λίγα πράγματα, ὥστε αὐτὴ ἡ θεολογία, ἡ Ἐκκλησιακὴ μας θεολογία, νὰ καταστεῖ ὄντολογικὴ μαρτυρία καὶ ἐμπειρία. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος προκύπτουν διαφορετικὲς ἐκκλησιαστικὲς πολιτικὲς, διαφορετικὲς θεολογίες, διαφορετικὲς ἐκκλησιαστικὲς πνευματικότητες, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ κανονικὴ ὀρθότητα ἐκτοπίζονται ἀπὸ τὴν ὀλοένα καὶ περισσότερο ἐγκαθιδρυμένη «Ἐκκλησιαστικὴ Διπλωματία» (sic), κ.ο.κ.

Ἔτσι ἡ Αὐτοκεφαλία μᾶς τοποθετεῖ, ἐκοῦσα ἄκουσα, ἐνώπιον ἐνὸς πρόδηλου διλήμματος: ἢ μὴ χορήγηση τῆς Αὐτοκεφαλίας, ὅπως ἔπραξε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ὁδήγησε στὸ προτεσταντικὸ σχίσμα, ἐνῶ ἡ χορήγηση τῆς αὐτοκεφαλίας, ὅπως ἔπραξε ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνέχει τὸν διαρκῆ κίνδυνο ἢ αὐτοκεφαλία νὰ ἀλλοιωθεῖ ἀπὸ μία πολιτικὴ ἐθνικιστικὴ ἰδεολογία καὶ νὰ ὁδηγήσει

μοιραία σὲ ἀποσχιστικὲς τάσεις καὶ σχισματικὲς καταστάσεις, κάτι ἀνάλογο μὲ αὐτὸ ποὺ συμβαίνει προσφάτως στὴν περίπτωση τοῦ Αὐτοκεφάλου τῆς Οὐκρανίας (2019). Ζοῦμε ἐπομένως ἕναν ἔντονο κατακερματισμὸ ὑπὸ τὴ συνεχῆ καὶ καθημερινὴ ἀπειλὴ νὰ καταλήξουμε σὲ ἕνα σχίσμα προτεσταντικοῦ τύπου. Ἀναφερόμαστε στὸ σημεῖο αὐτὸ σὲ ὅλες τὶς αὐθαίρετες ἐθνικὲς αὐτοκεφαλίες ποὺ ἐμφανίσθηκαν κατὰ τοὺς τέσσερις τελευταίους αἰῶνες (Ρωσία, Ἑλλάδα, Ρουμανία, Ἀλβανία, Βουλγαρία, Τσεχία καὶ Σλοβακία, Οὐκρανία, κ.λπ.), ποὺ φέρουν, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, ἐν πολλοῖς προτεσταντικὲς ἀποχρώσεις. Αἰτία τῶν παραπάνω εἶναι ἡ ἀνικανότητα νὰ ἀφομοιώσουμε (ἐλλείψει θεολογίας!) ὅτι ἡ Αὐτοκεφαλία χορηγεῖται πάντοτε ἐντὸς τῆς ἔννοιας τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐκκλησιακῆς ἐνότητας, καὶ ὄχι ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἄτυπης πολλαπλασιαστικότητας τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν πρὸς ὄφελος ἐθνικο-πολιτικῶν συμφερόντων! Ποιὰ ὁδὸ λοιπὸν νὰ ἐπιλέξουμε καὶ ποιὰ νὰ ἀκολουθήσουμε; Πρόκειται γιὰ ἕνα μόνιμο ἱστορικὸ δῖλημμα, ποὺ παραμένει μέχρι σήμερα *crux interpretum!* Ἐντὸς αὐτῆς τῆς προοπτικῆς καλούμαστε νὰ ἐργασθοῦμε θεολογικὰ καὶ ἐπιστημονικῶς, γιὰ νὰ ἐξαγάγουμε ἀντικειμενικὰ καὶ ὠφέλιμα συμπεράσματα, τόσο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς ὅσο καὶ γιὰ τὴ βαθύτερη κατανόηση τοῦ ζητήματος ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες Ἐκκλησίες μας.

RÉSUMÉ

L'adoption de l'Autocéphalie en Occident et en Orient

Par Archim. Grigorios D. Papatomas

Prof. de Droit Canon à la Faculté de Théologie de l'Université d'Athènes
et à l'Institut de Théologie Orthodoxe «Saint Serge» de Paris

La chute de Constantinople (15e s.) nous fait entrer dans une nouvelle phase (la 3ème) de l'*itinéraire historique du système canonique de l'Autocéphalie* (3e-20e s.). Cette phase n'a aucun point commun avec les deux périodes précédentes. En effet, la 1ère période (9 premiers

siècles de l'ère chrétienne) avait deux paramètres constitutifs de base pour l'acquis de l'*Autocéphalie* : les *Conciles œcuméniques* (Ier-325, IIe-431, IVe-451 et Quinisexte-691) qui la proclamaient d'une manière ou d'une autre, d'une part, et, d'autre part, les *Empereurs romains* qui la légitimaient en l'affirmant, alors que la 2ème période (10e s.-1453) n'en avait qu'un, l'Empereur (sans le recours d'aucun Concile œcuménique), qui n'accordait qu'une *Autocéphalie politique* qui, finalement, n'a pas tenu le coup... Or, une nouvelle phase s'ouvre alors, qui doit être examinée non seulement d'un point de vue extérieur et historique, mais aussi d'un point de vue ecclésiologique et canonique. Une série de questions se pose. Parmi les cinq anciens Patriarcats, le Patriarcat de Constantinople est le seul à octroyer des *Autocéphalies* (1589/1593-1998 (2019)). Pour quelles raisons les quatre autres Patriarcats, notamment le Patriarcat de Rome, premier Patriarcat à être également sollicité, ne l'accordaient-ils pas au moment où on la leur demandait ? Quelles étaient les causes qui ont forcé le Patriarcat œcuménique de Constantinople à le faire ? Quels étaient le débat et la problématique, quels étaient les arguments qui ont finalement conduit à adopter ce système ? Et enfin, quelle valeur ecclésiologique et quelle légitimité revêtent ces nouvelles *Autocéphalies*, à partir du moment où elles ne sont plus issues des Conciles œcuméniques ni garanties par la confirmation d'un Empereur chrétien ?